Heinrich Böll

Pasitraukimas iš dalinio

baltos lankos

HEINRICH BÖLL

Pasitraukimas iš dalinio

Iš vokiečių kalbos vertė
JURGIS KUNČINAS

baltos lankos

Diese Publikation erscheint mit Unterstützung
des Inter Nationes Förderungsprogramms für die Übersetzung
deutscher Bücher in eine Fremdsprache

Knygos leidimą parėmė Vokiškų knygų vertimo programa
Inter Nationes

Redagavo
ILONA MURAUSKAITĖ
Apipavidalino
VIDA KURAITĖ

Viršelyje panaudota nuotrauka iš *Wilnaer Zeitung*, 1943
Versta iš: Heinrich Böll, *Mein Trauriges Gesicht*, Leipzig, 1988

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS
Printed in Lithuania
ISBN 9986-861-82-9

1

Prieš imdamasis tikrosios šio pasakojimo (jį čia derėtų suvokti kaip laikrodžio mechanizmą) temos, kuri prasideda, kai aš, būdamas dvidešimt vienerių metų, 1938-ųjų rugsėjo 22 dienos popietę įžengiau į Bechtoldų šeimą, norėčiau truputėlį pasipasakoti apie save, nors nė kiek neabejoju, jog būsiu klaidingai suprastas ir sukelsiu vien nepasitikėjimą. Bet tiek visko susikaupė, kad, man rodos, bus atėjęs metas atskleisti bent keletą paslapčių: visiškai atvirai galiu pasakyti – sveikame kūne sveika siela, nors toji sveikata ir ginčytina: už tai esu dėkingas savo stiprybei ir pareigos jausmui; tą nutuokdami, man priekaištauja draugai, mane smerkia ir juodina priešai, trokštantys nepartiniam amžininkui pagelbėti tokiu metu, kuris reikalauja mūsų visų ištvermės. Čia jau kiekvienas skaitytojas tarsi iš anksto išspausdintame pageidavimų lapelyje pats gali pasirinkti, kas jam šiuo momentu prie

širdies: rengtis gynybai, puolimui, gerai pasirengus budėti rezerve, prijausti kokiam FC, CV, KWG*, NATO, SEATO, Varšuvos paktui, Rytams ir Vakarams, Rytams arba Vakarams; kiekvienam skaitytojui besiblaškant, panašiai kaip vėtrungei krypstant iš šiaurės į pietus, gali kilti netgi eretiškų idėjų, bet įmanomas ir abstraktus pasirinkimas: tikėjimas, netikėjimas, viltis, nusivylimas, o jeigu kas nejaučia potraukio nei realybei, nei abstrakcijai, tokiam patarčiau pavartyti daugiatomę enciklopediją, kur tarp straipsnių *Aachen* ir *Zabbaione* vis tiek ką nors aptiktų...

Jeigu čia nepaminėjau nei maloningos tikinčiųjų, nei rūsčios netikinčiųjų bažnyčios, tai šitaip pasielgiau ne iš atsargumo, o tiesiog baimindamasis, kad vėl galiu kam nors pasitarnauti. Žodis „tarnyba" (Aš turiu tarnybą. – Man reikia į tarnybą. – Esu tarnyboje.) man visuomet varė baimę.

Viso mano gyvenimo tikslas buvo pasidaryti netinkamam tarnybai, ypač po 1938 metų rugsėjo 22 dienos, kai aš tiesiog atgimiau. Iki galo šio tikslo niekad taip ir nepasiekiau, nors keliskart buvau visiškai netoli jo. Visuomet buvau pasirengęs ne tik ryti tabletes, kęsti injekcijas, dėtis pamišėliu (ypač apgailėtinas bandymas), netgi leidau, kad žmonės, kurie nebuvo mano priešai, tačiau turėjo dingstį

* FC – futbolo klubas; CV, *cheval vapeur* – AJ, arklio jėga; KWG – Kaiser Wilhelm Gesellschaft – draugija, 1911–1945 metais rėmusi mokslus. (Čia ir toliau žvaigždute žymimos vertėjo pastabos.)

mane vadinti tokiu, peršautų man dešinę koją, kairiąją ranką suvarpytų medžio pašinais (tai buvo padaryta ne tiesiogiai, o solidžiam vokiškam vagonui drauge su manimi išlėkus į orą), neprieštaravau, kad man peršautų galvą ir klubą, mane kankino kruvinoji, maliarija, paprasčiausiai viduriuodavau, susigriebiau nistagmą* ir neuralgiją, migreną ir grybelį – veltui, niekas nepadėjo pasiekti trokštamą tikslą. Daktarai vis tiek pripažindavo mane tinkamu tarnybai. Rimčiau nuo jos mėgino išsukti tik vienas gydytojas – bandymas baigėsi tuo, kad aš gavau komandiruotės pažymėjimą dešimčiai dienų, kelionpinigius, buvo apmokėtos ir mano sąskaitos už viešbučius Paryžiuje, Ruane, Orleane, Amjene, Abvilyje. Šią kelionę suveikė malonus okulistas, atradęs man nistagmą. Suspaudęs saujoje ilgiausią aprašą, minėtuose miestuose privalėjau kad ir iš po žemės iškasti *les oeuvres complètes de Frédéric Chopin***, kuris, kaip gydytojas pats prisipažino, buvo jam tarsi absentas simbolizmo pradininkams. Jis nepyko, tik nuliūdo ir nusiminė, kad aš negavau pilno *valses**** rinkinio, itin gailavo dėl 9-ojo valso As-dur – šito niekur nepavyko aptikti, ir daktaras giežė apmaudą. Nieko negelbėjo ir tai, kad pasikonsultavęs su mėgėju sociologu ėmiau jam susiriesdamas aiškinti esą tasai valsas – tarsi melancholiška brangenybė visur – didmiesčiuose,

* Ritmiškas, nevalingas akių obuolių trūkčiojimas.
** Pilnas Frederiko Šopeno kūrinių rinkinys (*pranc.*).
*** Valsų (*pranc.*).

miesteliuose ir netgi kaimuose – pianinu skambinančioms damoms, jo nusivylimui nebuvo galo, bet kai aš pasisiūliau vykti į neokupuotą Prancūzijos dalį, kai paaiškinau (vėl kuo smulkiau), kad Marselyje, Tulūzoje, Tulone, suprantama, ne toks sudvisęs oras, kad 9-asis valsas Asdur būtų išganymas nuo visų ligų, jis tik gudriai šyptelėjo ir pasakė: „Kurgi ne, ten jums patiktų." Tikriausiai jis manė, kad Pietuose aš galėčiau lengvai dezertyruoti, bet jei ir norėjo man sukliudyti, tai ne dėl to, kad būtų prieš mane nusistatęs (kiauras naktis mudu žaisdavom šachmatais, iki paryčių plepėdavome apie dezertyravimą, pernakt jis man skambindavo Šopeną), ne, ko gero, jis tik norėjo apsaugoti mane nuo kvailysčių. Užuot prisiekęs, įtikinėjau jį, jog ten, Pietuose, nedezertyruočiau jau vien dėl to, kad čia, tėvynėje, turiu mylimą moterį; vėliau turėsiu moterį ir vaiką, galiausiai – tik vaiką. Šiaip ar taip, jo pastangos pripažinti man nistagmą nuslopo, o po kelių dienų mane, kaip „moksliniu požiūriu įdomų subjektą", – šį posakį vertinu tik kaip šlykščiausią išdavystę – jis nukreipė pas Vakarų armijų grupės oftalmologijos patarėją, kurio trūkčiojantys pečiai slėgė mane nemažiau nei sklindantis nuo jo mokslinčiaus reikšmingumas. Keršaudamas, bent aš taip įtariu (oftalmologas turėjo jausti mano priešiškumą), jis dvi dienas iš eilės švirkštė man į akis kažkokį klastingą skystį, nuo kurio aš negalėjau žiūrėti kino filmų. Mačiau vos trijų keturių metrų atstu, o juk taip mėgau lankyti kiną. Viskas, kas buvo tolėliau, man

skendėjo migloje, tad po Paryžių slampinėjau kaip Jonukas, nejausdamas šalia gelbstinčios Grytutės rankos. Taip vėl buvau pripažintas „tinkamu tarnybai", tik „atleistas nuo šaudymo" ir pasiųstas atgal į dalinį. Mano viršininkas (nuostabus, burnoje tirpstantis žodis!), kuriam buvo nusispjaut į mano šaudymus, pasiuntė mane ten, kur tam tikra prasme jau turėjau šiokios tokios patirties. Seni kareivos šią profesiją vadino tiesiai – šūdvežys. Aš gi šį terminą vartoju nenoriai, siekdamas ne vien istorinės tiesos, bet ir iš pagarbos žargonui. Šlovingą fekalinį amatą buvau išbandęs jau prieš trejus metus, kai per pratybas su kastuvais, pasigirdus komandai „Kastuvus žemyn!", netikėtai, nes anksčiau man visai neblogai sekdavosi tai atlikti, įnagio ašmenimis skėliau savo tuometiniam viršininkui į girnelę. Paklaustas profesijos, nė nebandžiau slėpti tiesos – naiviai ir lengvabūdiškai prisipažinau esąs studentas filologas, tad dėl tam tikros rūšies vokiečių požiūrio į visus humanitarus, buvau nutremtas į fekalijų tyrlaukius, kad tenai „tapčiau žmogumi".

Todėl ir sugebėjau iš agurkų išrūgom dvokiančio kibiro, virbo, vielos ir vinių sumeistrauti kaušą, nesvetimos man pasirodė ir fizinės bei cheminės sąlygos, ir šitaip keletą savaičių – priešpiet nuo septintos iki pusės pirmos, popiet nuo pusės antros iki pusės šešių – su tuo dvokiančiu kibiru aš ir traukdavau ilga vieno Prancūzijos kaimelio netoli Merslė – Benso gatve, tręšiau dailius bataliono

vado, buvusio kaimo liaudies mokyklos rektoriaus, pasėlius – jis ir čia stengėsi užsiauginti tokius pat vešlius daržus kaip gimtinėje, sodino kopūstus, svogūnus, porus, burokėlius, žaliavo kukurūzų plantacijos („čia mano vištytėms"). Nemaloniausia būdavo šventadieniais: kai aš nusiprausdavau ir išsiblizgindavau, „tapdavau žmogumi", bataliono vadas priėjęs prie manęs bandydavo „užmegzti pokalbį". Kad mudviejų santykiuose neįvyktų lūžis – žmonėmis besidedą viršininkai man visuomet kėlė šleikštulį, – norėdamas išlaikyti savąjį orumą ir siekdamas, kad jis atkreiptų dėmesį į savo padėtį, kassyk prie pat jo kojų šliūkštelėdavau kibirą fekalijų, gink Dieve, vengdamas sukelti įspūdį, jog taip atsitiko per mano nerangumą, bet ir pernelyg aiškiai nedemonstruodamas, kokia tarnybinė praraja mudu skiria. Jo asmeniui nejaučiau jokios neapykantos. Aišku kaip dieną: vykdant netgi pačias niekingiausias pareigas, stiliaus klausimas lemiamas. Kad ir kaip ten būtų, šitaip šlakstant fekalijas, man pavykdavo išlaikyti viršininką atokiau. Kad jį kartą (keli lašeliai užtiško jam ant veido) ištiko kepenų priepuolis, ne mano kaltė: netgi rezervo kapitonas neturėtų būti *toks* jautrus. Vado meilužė (namuose tokios prabangos jis nebūtų galėjęs turėti; bataliono algalapiuose oficialiai ji buvo įrašyta virtuvės darbininke), guosdama jį miegamajame, skambindavo kaip tik tą 9-ąjį valsą As-dur, ir aš įtariau, o ir šiandien tebeįtariu, jog ne kas kitas, o ji Abvilyje nušvilpė man tas gaidas iš panosės, sužlugdydama

visas su nistagmu sietas mano viltis. Švelniais rudens pavakariais, nuo galvos iki kojų apsitaisiusi violetiniais apdarais, suspaudusi rankoje jojiko šmaikštį, ji kartais išeidavo pasivaikščioti po kaimą; išblyškusi, veikiau sugedusi nei sugadinta – gyvas *Madame Bovary collaborateuse** įsikūnijimas.

Tegul kantrusis skaitytojas dabar kiek atsipučia. Ne, nuo temos aš nenukrypsiu, noriu tik šiek tiek grįžtelėti atgal ir iškilmingai prižadu: mano fekalijos dar neišsemtos, užtat su Šopenu baigta, bent jau kalbant apie jo kokybę, o kiekybė, vien pasakojimo labui, man dar kartą kitą pasitarnaus. Šiaip apie jį nebeišgirsite. Atgailaudamas mušuosi krūtinėn, kurios apimtį galėtų pasakyti mano marškinių siuvėjas, tačiau apibrėžti jos kokybę būtų nelengva. Ničnieko neslėpdamas mieliausiai čia pat atlikčiau tarnybinę išpažintį, daugmaž tokią: politinės pažiūros – demokratas. Tik ar dera šitaip kalbėti apie tipą, kuris taip „šlykščiai" elgiasi su viršininkais ir šlakstydamas po kojom fekalijas siekia išlaikyti distanciją? Arba pažvelkim kad ir į tokią skiltį: tikyba. Čia plačiai paplitusios santrumpos peršasi pačios, jų pasirinkimas ne itin gausus: ev., ev.-luth., ev.-ref., k., r.-k., ak., isr., jd., vd.** Man visuomet nemalonu, kad religijos, dėl kurių prasmės jas

* Kolaboracinė madam Bovari (*pranc.*).

** Evangelikai, evangelikai liuteronai, evangelikai reformatai, katalikai, Romos katalikai, senkatalikiai, izraelitai, judėjai, „folksdoičai" – priklausą vokiečių nacijai; terminas vartotas iki 1945 metų.

išpažįstantieji grumiasi du, gal šešis tūkstančius ar keturis šimtus metų, virto tokiomis apgailėtinomis santrumpomis, bet netgi labai norėdamas neįstengčiau panaikinti nė vienos abreviatūros.

Nieko nelaukdamas noriu atskleisti dar vieną savo trūkumą – jis kone įgimtas, paveldėtas kaip kraitis, keliantis man daug dvejonių bei rūpesčių. Mano tėvai, savo likimus sujungę mišria santuoka, pernelyg mylėjo vienas kitą, kad galutinai nutardami, kaip mane auklėti, būtų galėję kits kitą įskaudinti (tik per savo motinos laidotuves sužinojau, kad būtent ji buvo evangelikė). Juodu buvo susikūrę itin sudėtingą abipusės pagarbos sistemą: sekmadieniais pakaitomis vienas eidavo į Trinitorių bažnyčią prie Filcengrabeno, kitas, sulaukęs savo sekmadienio, – į šventos Marijos Lyskirchene; įstabus konfesinės pagarbos atvejis, bet palaukit, štai kur pats gražumas: trečią sekmadienį abu tėvai likdavo namie. Teisybė, tėvas mane nuolat tikindavo, jog esu krikštytas kataliku, tad priklausau jų pasauliui, bet aš juk niekad nesimokiau jokios religijos tiesų. Vis dar užklumpu save galvojant: nors man netrukus sukaks penkiasdešimt, aš nemoku jokių bažnytinių mokesčių ir finansų valdybai veikiausiai atrodau esąs ateistas. Kad šioje skiltyje įstengčiau atsikratyti to bjauraus „vd.“, mielu noru tapčiau žydu, bet tėvas tvirtina, jog jam mirus ši paslaptis bus galiausiai atskleista, man teks išstoti iš žydų bendruomenės, nes mano poelgis gali būti klaidingai suvoktas. Todėl privačiame gyvenime

aš mieliausiai save vadinu „bręstančiu krikščioniu", nors tai kai kam kelia visai nepagrįstą įtarimą – gal aš, girdi, adventistas? Ne, kalbant apie mano konfesiją, esu tuščias lapas, dingstis nusivylimui pačiu savimi, rakštis ateisto akyje, o krikščionims – „neaiškus atvejis", mat abejingas tikėjimui, nesubrendęs, pernelyg delikatus savo velionei motinai, galop – taip man neseniai pareiškė vienas Dievo tarnas – „šaltai mandagus bet kuriai teologijos kategorijai". Gaila, antraip aš, ko gero, būčiau be galo dievobaimingas žmogus. Viso to nei sau, nei kitiems šiame pasakojime šmėstelintiems veikėjams nenorėčiau pateikti kaip baigto protokolo, verčiau pasiūlysiu aną piešimo sąsiuvinį, kurį mes visi dar prisimename iš savo laimingos vaikystės: tokį galėjai nusipirkti krautuvėje, kur viskas už grašį (standartinių kainų parduotuvėje netgi du už grašį). Toks sąsiuvinis paprastai būdavo standartinė vaizduotės neturinčių ir taupių tetulių ar dėdulių dovanėlė; jiems rodydavosi, kad ką jau ką, o dėžutę dažų ir spalvotų pieštukų rinkinėlį vaikas privalo turėti. Tam tikrose vietose tų sąsiuvinių lapai būdavo suliniuoti, bet dažniausiai tik sužymėti taškais, kuriuos visada galėdavai sujungti linijomis. Jas jungdamas, turėjai *visišką* kūrybos laisvę, su kuria vėliau galėjai savo piešinį ir nuspalvinti. Apykaklę ir tonzūrą vienokia spalva, o kas liko – derink kaip tinkamas. Štai akivaizdžiai susiformavusią dvasininko figūrą galėjai nuspalvinti tokia populiaria juoda spalva, derančia viso pasaulio klerui, bet

galėjai palikti jį baltą ar nudažyti raudonai, rudai, netgi violetine spalva. Kadangi lapo viršuje piešėjo laisvei dar likdavo tuščios vietos, galvos apdangalas varijuodavo nuo kampuotos katalikų kunigo kepuraitės iki tiaros. Įsigeidęs gaudavai rabiną, o „prisiuvęs" gofruotą apykaklę – postreformacinės konfesijos atstovą. Blogiausiu atveju, pasirausęs žinyne, galėjai susirasti straipsnį „Dvasininkų apdarai" – ir tada jau puikiausiai išmanydavai, kaip reikia piešti apykakles, galvos apdangalus ar apavą (pavyzdžiui, pranciškonai avėjo sandalus). Taip išeidavo pageidaujamas ar trokštamas Dievo tarnas. Suprantama, neryškiais kontūrais pasiūlytą nupiešti dvasininką galėdavai ir ignoruoti – vietoj jo pavaizduoti ūkininką, kepėją arba aludarį, o jei kokios, tai ir patį Cezarį, chiromantą ar klouną. Įspraudęs į ranką žnypliukes, taškais ir linijomis sukurpęs nerangią figūrą, galėjai paversti ją tramvajaus ar geležinkelio konduktoriumi, o jei kam nors šaudavo į galvą (jeigu tik tai nebuvo griežtai uždrausta), tas žnyples keliais vykusiais brūkšniais pailginti iki užgesusios pypkės arba riestos pasivaikščiojimų lazdelės; galėjo išeiti ir muziejaus direktorius, fabriko vartų sargas arba į pulko draugų susitikimą žvaliai žingsniuojantis veteranas. Turėdamas tokią metamorfozės laisvę, bent jau aš visados kuo plačiau ja naudojausi. Užuot nupiešęs man siūlomą virėją, savo motinos siaubui paversdavau jį operuojančiu chirurgu – šaukštas virsdavo skalpeliu, praplatinus fizionomiją, kiek plokštesnė pasidarydavo ir kepuraitė. Dar

beatodairiškiau elgdavausi su moterų figūromis: pildavau jas iš eilės – juk taip lengvai man ėjosi tame liniuotame ir taškuotame lape, – pripiešiau visą vienuolyną, kurį mano tėvas, beje, kartais vadindavo haremu.

Kiekvienas pripažins: keletas kontūrų, kurie atsiranda vykusiai ir tinkama kryptimi sujungus taškus, teikia kur kas daugiau laisvės nei individo fantazija, jam, žinoma, niekas nešauna į galvą, o tuščias popieriaus lapas kelia neviltį, kaip ir veltui praleista valanda netikėtai sustreikavus kineskopui. Ne vien tam, kad užtušuočiau savo portretą, – geibstančio spalvinimo meno atminimui aš nubraukiu kelias šykščias ašaras ir skiriu savo trumpus samprotavimus. Nuo tada, kai mūsų vaikai išmoko tuščiuose lapuose tapyti parodų vertus darbus, o sulaukę keturiolikos diskutuoti apie Kafką, suaugusiųjų parodos kai kada atrodo stačiai bjaurios, kaip ir kai kurie jų aiškinimai apie literatūrą. Avinėlis, kuris išties yra naivus ir, be to, dar geba iššifruoti augurų šypsenas, prieš pjaunamas, suprantama, šį tą nutuokia apie savo vidurius, gali papasakoti nemaža įdomaus ir daugiaprasmio, toks, jau anksčiau prisirijęs smeigtukų, adatų, segtukų, partijų ir panašių ženklelių ar bažnytinių mokesčių instrukcijų, gali pasipuikuoti ir savo gaurais, tuo tarpu ėriukas, kuris nėra nei naivus, nei moka aiškinti augurų šypsenų, savo žarnas pateikia tokias, „kokios jos yra iš tiesų“: susikrimtę jie atveria savo vidų, kuriame nematyti jokios ateities. Tad aš ir siūlau keletą brūkšnių ir taškų, kuriais skaitytojas

galėtų pasinaudoti kaip šablonu statant atminimo koplyčią – panašiai sumanytas ir šis neilgas pasakojimas. Jį būtų galima pavaizduoti ant šiurkščios sienos kaip freską ar sgrafitą, arba kaip laikiną mozaiką.

Pirmą ir antrą planus aš pateikiu gana laisvai: jokių suvaržymų iškeltam rodomajam pirštui, piktai ar neviltingai grąžomoms rankoms, kraipomoms galvoms, senioviškai griežtoms ir viską išmanančioms sučiauptoms lūpoms, surauktoms kaktoms, rimtai užriestoms nosims, plyštančioms apykaklėms (su ar be kaklaraiščio, gofruotoms pastoriaus etc.), švento Vito šokiui ir putoms ant lūpų, primėtytiems ar pribarstytiems tulžies ir inkstų akmenims, kurie atsirado, prisipažįstu, iš dalies ir dėl mano kaltės.

Aš, kaip koks šykštus dėdulė ar taupi teta, iš anksto perspėju, koks bus dažų ar spalvotų pieštukų rinkinio turinys. Kas teturi vien pieštuką, buteliuką rašalo ar lašelį tušo, tepabando visa tai atlikti monochromijos būdu.

Užuot pateikęs dvigubą ar trigubą gelmę, kurių kam nors gal ir pritrūks, aš siūlau daugiasluoksnį klodą: istorijos humusą, kuris mums ničnieko nekainuoja, jos sąšlavas, kurios dar pigesnės nei humusas. Kiekvienam taip pat leidžiama pailginti šabloninės mano figūros kojas ar įduoti archeologo meškerę, kad dienos švieson būtų ištraukta išties komiškų dalykėlių: kad ir toji Agripinos apyrankė, kurią jis pats prisilakęs pametė mušdamasis su girtu Reino laivyno romėnų jūreiviu ir kaip tik ten, kur

stovėjo (o ir vėlei stovi) mano tėvų namai, arba šventosios Uršulės kurpė, irgi, ko gero, nutraukta apkvaitusios minios, o iš ten persikėlus į naujuosius, istoriškai įdomesnius laikus, – nuskalauta generolo de Golio milinės saga. Tai, ką lig šiolei pavyko sužvejoti *man*, buvo verta įdėto triūso: ištraukiau germaniško kalavijo buožulą, kurį bus pametęs koks karžygys, kitados pernelyg smarkiai, kone nervingai (gal netgi isteriškai) truktelėjęs savo ginklą, norėdamas prieš niurzgančią romėnų ir jų pakalikų gaują apnuoginti kardą, taip dažnai vedusį jį pergalėn. Turiu ir gerai išsilaikiusią šviesią germaniškų plaukų sruogą, kurią aš be didelio vargo identifikavau esant nuo Tumeliko galvos, ir dar šį bei tą, ko nenorėčiau vardyti, idant nesukelčiau turistų pavydo ir nepaskatinčiau jų uolumo kur nors žvejojant ir rausiantis.

Tik dabar gal jau nebesidairysim, eisim tiesiai į tikslą, prisiartinsim pagaliau prie konkrečios realybės – Kelno. Milžiniškas, neapsakomai didžiulis istorijos (bent jau į plotį žvelgiant – neužmatomas) paveikslas. Prieš panirdami į istorijos dumblą, padarykime tai, ką jūrininkai vadina „nedrumsti vandens". Man pakaktų atsižvelgti jau vien į tą faktą, kad čia, siekdamas pigios ir apgaulingos šlovės, Kaligula neva susirėmė su tenktererais ir sigambrerais*, o tuomet jau atsivertų bekraštės platumos – veltui bandytume statyti užtvankas ar pylimus. Jei

* Germanų gentys.

mėginčiau prasiskverbti į ketvirtąjį nuo apačios – Kaligulos – sluoksnį, man tektų pašalinti visus viršum jo esančius, o jų būtų gal dvylika, tik tuomet aptikčiau viršutinį – pilną sąšlavų, duženų, baldų liekanų, žmonių skeletų, plieno šalmų, dujokaukių dėžučių, uniforminių diržų sagčių, bet kaip išmėtytų ir išbarstytų. Tai kaipgi man reikėtų kūdikiui paaiškinti, ką – nepaisant viso kito – galėtų reikšti tas įrašas diržo sagtyje: *Got mit uns**? Kadangi jau esu prisipažinęs, kad gimiau Kelne (faktas, verčiąs beviltiškai grąžyti rankas kairiuosius, dešiniuosius, diasporos katalikus, o ir Pareinės bei kitokio plauko protestantus ir šiaip doktrinierius – kone visus aliai vieno, kaip matot), tad bent jau stengdamasis pateisinti šitą nepasitikėjimą, kaip ir kitus nesusipratimus, išvardysiu nors keturias gatves, kuriose aš galėjau gimti. Rinktis galima laisvai: Reinausštrasė, Didžioji Vičgasė, Filcengrabenas ir Reingasė, o pamaniusiam, kad aš sąmoningai tėvų namus stumiu artyn teritorijos, kur Nyčė patyrė krachą, užtat suklestėjo Šėleris, tebūnie pasakyta, kad nė vienoje minėtų gatvių nebuvo užsiimama tuo verslu, kuriam atseit atstovavo prisilakęs romėnų jūrininkas Agripina, ir jeigu kokie įgudę šniukštinėtojai šiandien sumanytų *nustatyti*, kur Agripina *iš tikrųjų* mušėsi, kur *iš tikrųjų* Tumelikas išsilaipino krantan, kur Germanikas rėžė garsiąją savo kalbą, tai, norėdamas dar labiau viską supainioti, aš

* Dievas su mumis (*vok.*).

pasakysiu, kad nebus nieko nuostabaus, jei koks lankytojas, mano vitrinoje išvydęs dramblio kaulo dėžutę, paklaus: kieno gi plaukai joje – sugarbiniuoto modelio ar šventojo Engelberto? Tokios metamorfozės piligrimų pamėgtuose miestuose yra įteisintas ir pats paprasčiausias dalykas.

Paklaustas, kokios esu tautybės, nė truputėlio neįsižeidęs atsakau: žydas, germanas, krikščionis. Vidurinysis šios trejybės narys gali būti lengvai pakeistas kitu grynos ar mišrios tautybės, kokią tik gali pasiūlyti Kelnas: grynas samojedas, švedo ir samojedo arba slovėno ir italo mišrūnas, negaliu atsisakyti ir kitų variantų – žydas ir krikščionis, juose juk irgi slypi mano tautybės mišrainė; tas, kuris nėra nė vienas iš trejeto arba tik vienas iš to triumvirato (nebent slavo ar germano hibridas), bus paskelbtas netinkamu jokiai tarnybai ir iš tokio bus pareikalauta komisijos sprendimo. Sąlygos žinomos: švariai apsipraustі ir bet kuriuo momentu paprašytam nusirengti nuogai.

2

Pagaliau vidaus apžiūra jau baigta, dabar greit peržvelkime išorę: ūgis 1,78 m, šatenas. Svoris normalus. Ypatingi požymiai: eina kiek persikreipęs (buvo peršautas klubas).

1938 metų rugsėjo 22 dieną ketvirtą valandą keturiasdešimt penkios minutės popiet šalia Kelno centrinės geležinkelio stoties sėsdamas į 7-ą tramvajų vilkėjau baltais marškiniais, mūvėjau tamsžalsves kelnes, iš kurių kiekvienas (ano meto) žinovas iš karto būtų atpažinęs apatinę uniformos dalį. Kas neprieidavo prie manęs pernelyg arti, taigi neužuosdavo ir nuo manęs sklindančio kvapo, tas būtų galėjęs palaikyti mane visiškai „padoriu vyruku". Bet tuos, kurie mane pažinojo (o kiekvienas mane pažįstąs žino, kad iš savo tėvo proprosenelio, kilusio iš Nijmvėgeno apylinkių, esu paveldėjęs anankazmą, tai yra įprotį be paliovos plautis rankas – šituo pateikiu papildomų žinių, vedančių į begalinę nežinią), stebino ir – viską žinant

tikriausiai iš pasidygėjimo – purtė mano juodos panagės. Dėl juodų panagių galiu pasiaiškinti vienprasmiškai: prievartos ir likimo bendruomenėje, kurios uniformą aš privalėjau dėvėti (traukiniui vos pajudėjus, aš ją nusivilkau tualete ir sugrūdau į lagaminą, pasilikau tik kelnes, kurių negalėjau persimauti iš padorumo, ir batus, kuriuos irgi buvau priverstas avėti), taigi toje prievartinėje bendruomenėje buvau išsiugdęs tomis sąlygomis visiškai normalų įprotį – prieš pietus, viršininkams tikrinant panagių švarą, greitai išsikrapštydavau jas šakute. Tačiau tą dieną, kurią visą praleidau ant ratų (nueiti į vagoną restoraną neturėjau už ką, tad nenuostabu, kad nebuvo ir šakutės), aš net vėlyvą popietę per pasaulio istoriją skriejau juodomis panagėmis. Dar ir šiandien, praslinkus ketvirčiui amžiaus, per iškilmingas vaišes, o ir eilinius pietus man reikia iš paskutiniųjų tvardytis, kad nepulčiau šakute krapštytis panagių. Jau pasitaikė, kad toksai elgesys atkreipė piktoką kelnerių dėmesį – jie manė, jog esu proletaras, bet sutikau ir palankių žvilgsnių – kai kas galvodavo, kad aš snobas. Prisipažindamas turįs tokį įprotį, norėčiau skaitytojui priminti neatremiamą auklėjimo karinėse organizacijose jėgą. Jeigu jūsų vaikučiai bandys už stalo sėstis nešvariom panagėm – geriausia išeitis siųsti juos į naujokų komisiją, o tada nedelsiant – į kariuomenę. Jei išvydus tas panages suimtų šleikštulys ar netgi kiltų abejonių dėl higienos, tebūnie pridurta, kad toje likimo bendruomenėje, išsikrapštę nešvarumus, šakutes nubraukdavome į kelnių klešnę, o

paskum nuskalaudavome karštoje sriuboje. Kartkartėmis, kai aš – retai taip nutinka – lieku vienas, kai manęs nelydi ir nekontroliuoja nei uošvė, nei anūkė, kai nesu tarp bendradarbių ir užkandžiauju Reichardo terasoje, nieko nesivaržydamas, tiesiog instinktyviai stveriu šakutę ir iš tikrųjų išsikrapštau panages. Ne per seniausiai kažkoks atvykėlis italas nuo gretimo stalo paklausė manęs, ar tai esąs toks vokiečių paprotys, ir aš nė nemirktelėjęs patvirtinau – taip. Netgi pasirėmiau Tacitu ir italų Renesansui žinoma sąvoka *forcalismo* teutonico* – svečias šiuos žodžius tučtuojau įsirašė į kelionės dienoraštį. O kai jis dar kartą pakuždom pasiteiravo: *formalismo tautonico*, aš vėl patvirtinau – tebūnie, juk taip gražiai skamba.

Tai matot, jei ne tos panagės, būčiau atrodęs visiškai padoriai. Net batai iš tolo švietė. Ne mano ranka juos nušveitė (valyti batus vengiu ir po šiai dienai), tai padarė mano likimo draugas. Neišmanydamas, kaip kitaip atsidėkoti už mano paslaugas, šis taktiškas žmogus neišdrįso pasiūlyti man pinigų, tabako ar kitokių materialinių vertybių; jis mat buvo analfabetas, o aš jo vardu kurpiau karštus meilės laiškus dviem mergytėms iš Kelno – sprendžiant iš adresų, jos gyveno ne per toliausiai mano tėvų namų (gal per dvi ar septynias gatves), bet man tos vietos jau buvo visiškai svetimos (būtent tos, kur įvyko Agri-

* *Forca* – šakės; kartuvės (*it.*).

pinos metamorfozė, kur žlugo Nyčė ir taip suklestėjo vėlyvasis Šėleris). Šis mano likimo draugas, suteneris, pavarde Šmencas, su gyvulišku dėkingumu nuolatos blizgino mano batus, aulinius, skalbė mano marškinius bei puskojines, įsiūdavo sagas, lygindavo kelnes – juk mano laiškai adresates tiesiog varė iš proto! Tie laiškai dvelkė kilnumu, buvo kone ezoteriniai, smarkiai stilizuoti, o toje aplinkoje jie derėjo kaip pusmetinė šukuosena. Vieną kartą Šmencas netgi atidavė man pusę savo karamelinio pudingo – taip ten būdavo skaidrinami mūsų sekmadieniai, ir aš ilgai maniau, jog jis tiesiog nemėgsta tokio apkepo (suteneriai – be galo išpaikinti žmonės, panašių į juos man neteko sutikti), kol vėliau įsitikinau, kad tas pudingas buvo vienas mėgstamiausių jo skanėstų. Apie mano liepsningus laiškus netruko pasklisti kalbos, ir aš ėmiausi ne tik privalomos, kur ten, kone priverstinės praktikos, nors ir ne beletristo, o laiškarašio. Didžiumą mano honorarų sudarė keisčiausios lengvatos: iš mano spintelės *nebe*kniaukė tabako, *nebe*vogė iš lėkštės mėsos, o rytmetinės mankštos metu *nebe*stumdė į purvyną, marširuojant naktį *nebe*kaišiojo ir nemindė kojų. Todėl įgijau visas įmanomas tokioje likimo bendruomenėje lengvatas. Kai kurie draugai – marksistai ir antimarksistai – vėliau man priekaištavo, esą rašydamas tuos meilingus laiškus aš elgęsis neteisingai. Jų galva, mano priedermė turėjusi būti kitokia: pasinaudojus tvinkte tvinkstančia anų analfabetų meile, reikėjo pakeisti visą jų galvoseną, nes įgavę

proto jie, galimas daiktas, būtų ėmę maištauti. O mano, kaip padoraus žmogaus, pareiga būtų buvusi kasryt maudytis purvinam griovy. Atgailaudamas prisipažįstu – elgiausi neteisingai, toks nenuoseklus buvau dėl dviejų priežasčių: pirmoji – mano įgimtas trūkumas – mandagumas, antroji – mane supusi aplinka: būčiau paprasčiausiai gavęs į kaulus. Teisybę kalbant, man pačiam būtų kur kas labiau patikę, jei tas Šmencas nebūtų blizginęs mano aulinių, o kiti ir toliau stumdę į griovį, toliau mirkę mano rūkomąjį popierių pusryčių kavoje, bet aš nedemonstravau nei šiurkštumo, nei narsos, siekdamas tas lengvatas prarasti. Kaltinu vien save, be jokių išlygų prisipažįstu savo nusižengimą, tad gal jau nusvirs aukštyn iškeltos, apmaudžiai grąžomos rankos, išsilygins surauktos kaktos, o kuris nors, žiūrėk, ims ir išsibrauks putas iš lūpų kampučių. Čia pat iškilmingai pasižadu pasakojimo pabaigoje pateikti tvirtą ir galutinį moralą, o ir paaiškinimą, su kuriuo susipažinus visiems interpretuotojams nuo penktos klasės gimnazistų iki interpretacijos virtuozų Aukštuosiuose kursuose praeis noras abejoti ir dūsauti. Jis bus toks, kad net paprastas, nešališkas skaitytojas „galės jį neštis namo", nes mano interpretacija bus kur kas paprastesnė už instrukciją, kaip užpildyti metinių pajamų mokesčių anketą. Tik kantrybės, kantrybės, čia dar ne galas. Laisvoje, pliuralistinėje, industrinėje visuomenėje aš, suprantama, pirmenybę teikiu laisvam, suvereniam, arbatpinigius niekinančiam batų blizgintojui.

O dabar palikime mane juodom panagėm 7-ame tramvajuje kelioms minutėms vieną. Toks mielas ir senamadiškas vagonas (šiandien tramvajai yra tikrų tikriausios įsiurbimo ir išmetimo mašinos) jau krypuoja aplink rytinį Katedros chorą, bildėdamas Altermarkto link, įsvyruliuoja į Unter Tašenmacherių gatvelę, štai jis jau netoliese Šieno turgaus, bet tik pririedėjus Malcmiūlę, na, vėlių vėliausiai pasukus Malcbiuchelio link, kur paprastai iššokdavau, aš turiu apsispręsti, ar iškart eiti namo ir padėti tėvui (o gal abiem tėvams? Būčiau nė kiek nenustebęs, jei tėvo telegrama „Mirė motina", kuri mane laikinai ir išvadavo iš priverstinės bendruomenės, būtų buvęs grynas blefas), ar pirmučiausia užsukti pas Bechtoldus? Taip, mano motina būtų sugebėjusi suvaidinti Richmodis fon Aducht. Tebūnie į šį klausimą neatsakyta, kol dar nepravažiuota Malcmiūlė, grįžkim atgal į likimo bendruomenės lagerio fekalijų kvartalą, kur aš ir susitikau su Engelbertu Bechtoldu, – toliau jis bus vadinamas kaip ir visi Kelno engelbertai – Angelu*. Taip jį vadino namuose, lageryje, taip vadinau jį aš, taip jis ir atrodė.

Karščiausias viršininko, kuriam per pratybas aštriais kastuvo ašmenimis skėliau į girnelę (visiškai netyčia, kaip priekaištavo mano draugai marksistai, o ir kiti bičiuliai, – dabar štai imsiu ir prisipažinsiu, kas juos, o ir visus kitus begal nuvils: mane paakino kaži koks nematomas

* *Engel* – angelas (*vok.*).

dangaus protas), taigi karščiausias to viršininko troškimas padaryti iš manęs žmogų akimoju nubloškė mane ten, kur Angelas, mitinė mūsų lagerio figūra, jau tris mėnesius be perstogės nenuilstamai dirbo pačius įvairiausius ir pačius juodžiausius darbus: kasdien tuštindavo milžinišką išvietę, kuri buvo neprijungta prie kanalizacijos (susilaikysiu ir patausosiu skaitytoją nuo statistinių smulkmenų), turėdavo suversti virtuvės atliekas į kiaulkubilius, kuopti ir pakurti vadukų krosnis, prinešti anglių, išvalyti puotų liekanas (dažniausiai pramaišiui su alum bei likeriu išvemtas bulvių salotas) ir prižiūrėti neužmatomas šių šakniavaisių atsargas rūsyje: išrankioti papuvėles, kad puvinys neplistų.

Vos išvydęs Angelą, suvokiau, kad tapti žmogumi mane čia pasiuntė ne mano valia (dar menkiau čia tiktų tokia kvaila sąvoka kaip „sąmoningas noras"), ne mano viršininko keiksmai, o kaip tik tas visa valdantis, nematomas dangaus protas. Regėdamas Angelą, aš supratau dar kai ką: jei jau toks žmogus pakliuvo į armiją, ir jam buvo lemta kuopti išvietes, tai man tikra garbė tą patį daryti drauge su juo.

Tokiose prievartos bei likimo bendruomenėse virsmas žmogumi niekados neatneša kokios nors naudos – žmogumi tampama tik patiriant nuostolius. (Kantrybės: aš puikiai žinau, kaip tokios netektys tampa pranašumais, turint tai galvoje, reikia stengtis būti atsargiam ir neišsiduoti!) Tą komandiruotę Šopeno reikalais aš vis dar regiu kaip šiokią

tokią dėmę; pasiteisinti galėčiau nebent savo reliatyviu nebrandumu – tuomet man buvo vos dvidešimt dveji. Kiti pranašumai (šie nebuvo „atsiradę iš netekčių", ne, čia kalbu apie tikruosius pranašumus) man neatrodo kokia dėmė, na, nebent vienas: tai mano, kaip bataliono anglių nešiotojo, – matot, tąsiau ne tik fekalijas! – susikomplikavę santykiai su mažo miestuko netoli Ruano benediktinių vienuolyno viršininke. Mudviem siekiant aukštesniosios erotikos, derybos labai užsitęsė – ištisą savaitę mudu tik ilgai šnekučiavomės (be kita ko, jai netgi išsakiau mintį, jog aš, girdi, galiu būti ir provokatorius), kol sutarėm, kad kaip atlygį už meilę kas savaitę pristatysiu jai dvi voneles gerų riebių anglių – jų be galo stigo vienuolyno skalbyklai. Diplomatijos bei erotikos srityse mudu, ji ir aš, pasiekėme aukštosios matematikos lygį, praturtinome Paskalį ir Pegį*. Kad ir numanydamos apie mano konfesinius keblumus, Marijos ėmimo į dangų dieną seserys pakvietė mane į iškilmingas pamaldas, o joms pasibaigus pavaišino trupininiu pyragu ir arbata (viršininkė jau žinojo, kad kavos aš negeriu). Kaip tikras kavalierius atsidėkojau atvilkdamas gerą centnerį riebiausių anglių ir tris baltas kaip sniegas karininkiškas nosines, kurias – tuo ypatingai didžiuojuosi – pats nudžioviau iš vermachto depozito. Pats sumokėjau ir vienai invalidei mokytojai už jose

* Šarlis Pegi (Charles Peguy, 1873–1914) – Pirmajame pasauliniame kare žuvęs prancūzų poetas ir publicistas, gynęs abstrakčiojo etinio socializmo pozicijas, po 1905 metų propagavęs tautinę katalikybę.

išsiuvinėtus žodžius: „Džiaukitės neteisėtai įgytais turtais. *Votre ami allemand**". Pasakojimas tik be reikalo susipainiotų, jei imčiau vardyti ir kitus ar netgi visus turėtus savo pranašumus. Jasuose, pavyzdžiui, tekstilės dirbinių krautuvėlėje, į skruostus, lūpas ir kaktą bučiavau nepaprastai gražią Rumunijos žydaitę, keistai murmėdamas jidiš kalba ir aiškindamas: „Už tai, kad esat tokia nelaiminga tauta", – istorija turėjusi prologą ir epilogą, bet aš pateikiu vien banalų jos vidurį, nes viską papasakoti būtų pernelyg keblu. Apie vengrų pulkininką, padėjusį man klastoti dokumentus, nenoriu nė prasižioti.

O dabar greit sukim visai į kitą pusę – pirmučiausia grįžkim į 7-ą tramvajų. Šis niurzga kledaras ką tik privažiavo Malcmiūlę, vargiai pakilo įkalnėn į Miūlenbachą ir nusikamavo iki Vaidmarkto. Dar kartą keičiam kryptį – ir štai anas fekalijų kvartalas lageryje, kur prie mūrinės sienos tarp virtuvės, ambulatorijos bei išviečių aš taip netikėtai išvydau Angelą – jis žiaumojo savo pusrytį: kramtė gabalą sausos duonos ir užsitraukdamas suktinės dūmo gėrė iš puodelio kavos erzacą. Matydamas jį šitaip sėdint, prisiminiau savojo miesto gatvių šlavėjus: mane visuomet žavėdavo iškilmingas jų pusryčiavimo stilius paminklo Virvės traukikams papėdėje, aš jiems kiekvienąkart pavydėdavau. Angelas, kaip visi garbaniai angelai, buvo blondinas, kone auksaplaukis, šiaip nedidukas, beveik

* Jūsų bičiulis vokietis (*pranc.*).

keturkampis, ir nors jo veidas – plati nosis, pernelyg maža burna ir įtartinokai aukšta kakta – nė iš tolo nepriminė klasikos, rodės, kad jis spinduliuoja pats. Giliose jo akyse nejutai jokios melancholijos. Man priėjus artėliau, jis ištarė „labas", linktelėjo taip, tarsi mudu būtume sutarę čia susitikti prieš kokius keturis šimtus metų, tik aš būčiau truputėlį pasivėlinęs ateiti, ir neatitraukdamas nuo lūpų puodelio su kava pasakė: „Tu turėtum vesti mano seserį", o pasidėjęs puodelį ant sienos atbrailos pridūrė: „Ji nuostabi, nors panaši į mane, jos vardas Hildegarda."

Tylėjau taip, kaip tegali tylėti žmogus, išgirdęs Angelo atneštą žinią ir įsakymą. Patrynęs į mūrą Angelas užgesino cigaretę, nuorūką įsikišo kišenėn, paėmė abu prirūgusius kibirus ir ėmėsi dalykiškai nurodinėti mano būsimosios veiklos ypatumus – tai buvo daugiausia detalės iš fizikos srities: fekalijų kaušo talpa kilogramais, naščių, prie kurių kabinami kibirai, patvarumas... Jis pridūrė ir keletą chemijos smulkmenų, bet nesivargino kalbėti apie higieną; tikriausiai todėl, kad virš išvietės durų karojo didžiulė iškaba: „Nusilengvinęs nevenki prieš pietus mazgotis rankų!" Supratot? Kas drąsiai siunčia savo sūnus armijon, gali būti ramus – čia niekas nepamiršta. Prisiminus, kad valgykloje kabojo skydas su užrašu: *Arbeit macht frei**, kiekvienam darosi aišku, kad vadai rūpinasi ir lyrika, ir pasaulėžiūra.

* Darbas išlaisvina (*vok.*).

Tai veiklai perprasti – Angelui padedant – man prireikė vos dviejų savaičių; ir šiandien jo patarimai pagelbsti man pelnyti duonos kąsnį valant kanalus ar rūšiuojant bulves. Tik niekad daugiau aš nemačiau tokios gausybės gumbų vienoj vietoj, kaip mūsų rūsyje po virtuve: ant rusvo kalno pro siaurus plyšelius skverbėsi blausi dienos šviesa – kalnas atrodė panašus į kliuksinčią, burbuliuojančią pelkę, o supuvusias bulves nešant lauk, patalpą užtvindydavo salsvas alkoholio aromatas. Teigiamai mūsų veikla vertintina dėl to, kad tuos nepakeičiamus šakniavaisius kibirais (visoms motinoms tebūnie žinoma – *kitais* kibirais) turėdavome sunešti viršun į virtuvę bendram vakariniam skutimui ir ten supilti į jau paruoštus kubilus. Kai atvilkdavom pirmuosius kibirus, mums įsakydavo daryti tai, ką vyriausiasis virėjas (vienas iš nedaugelio, kuris nebuvo nutremtas į šią prievartos bendruomenę) vadino „palaima sraigėms“, tai yra: mudu privalėjom kristi ant purvinų grindų ir šliaužte šliaužti aplink didžiulę viryklę; galvas būdavo leidžiama pakelti tik tiek, kad nenusibrūžintume veidų. Vienui vienintelis nedraudžiamas šliaužimo būdas: atsispiriant kojų pirštų galais. Jei tik pabandydavom remtis rankomis ar keliais, jei išsekę stabtelėdavom, už bausmę būdavome verčiami dainuoti; įsakymas skambėdavo šit kaip: „Nagi dainą, smagią dainą!“ Aš ir po šiai dienai nežinau, ar tai buvo gryniausia intuicija, ar vidinis Angelo ir mano ryšys: šiaip ar taip, jau patį pirmąjį kartą ėmiausi pritarti melodijai, kuri, rodos,

buvo iš Angelo repertuaro: *Deutschland, Deutschland über alles**. Taigi verčiant mus žmonėmis nebuvo pamirštas ir patriotinis auklėjimas, todėl tie, kurie baiminasi, kad jų vaikai kada nors gali užmiršti esą vokiečiai, turėtų dar skubiau, nei jau buvo minėta, siųsti juos į kariuomenę ir linkėti kuo griežtesnio lavinimo. Sąžiningai pritardamas melodijai, toks jau buvau visuomet, svarsčiau, ar tą dainą, kurią mudu traukiame, iš tikrųjų galima pavadinti smagia. Čia aprašytas metodas – pateikiu jį kaip avansą neišvengiamai interpretacijai – yra, beje, pats geriausias ir veiksmingiausias, siekiant jaunam žmogui visiems laikams įmušti galvon priklausomybę norimai tautybei ar nacijai. Taip elgtis rekomenduoju ir šveicarams, prancūzams bei kitoms nacijoms. Ne kiekvienam nusišypso laimė bučiuotis su gražuolėmis žydaitėmis Rumunijos krautuvėse.

Niekas gal nenustebs, jog mudu būdavome pernelyg nusivarę, kad įstengtume dainuoti žmoniškai, pilna krūtine, kaip dainuojama giedotojų draugijose. Atsistoję ant lipnių, plytelėm klotų grindų, tą nepamirštamą ir nepamirštą tekstą mudu murmėdavom kaip kokią litaniją. Vėliau man – būtent man! – Vokietijos himną dainuoti buvo uždrausta; kai sykį vyriausiasis vadas, mūsų lagerio viršininkas, susiradęs mane bulvių rūsyje, ėmė plūstis, kad nėra mano krikšto liudijimo, ir visai nelauktai, o ar

* „Vokietija, Vokietija aukščiau visko" – eilutė iš Vokietijos himno.

nepagrįstai, aš nežinau ir po šiai dienai (abejotinas dalykas lig šiol), išvadino mane „šlykščiu žydpalaikiu", – šiuos jo žodžius visuomet jutau kaip krikštą ar apipjaustymą. Nuo tada man ir uždraudė dainuoti Vokietijos himną – vietoj jo traukiau: *Ich weiss nicht, was soll es bedeuten**.

Vargu ar kas nustebs ir patyręs, kad mudu su Angelu persimesdavome vos vienu kitu žodžiu, o apie Hildegardą daugiau nė neužsiminėme. Jau apie pusę dešimtos ryto dažniausiai būdavome taip nusikalę, jog savo gausias pareigas įstengdavome atlikti tik svyruodami, o nuo išsekimo ir šlykščios smarvės vemdavome. Vienintelis mudviejų bendravimo gestas buvo galvos linktelėjimas arba purtymas. Vėmimas, galvos skausmai, nuovargis privertė mus suvokti, kaip nedažnai mūsų praradimai gali tapti pranašumais. Kai Angelas savaip – lyg atsiprašinėdamas, lyg įsiteikdamas – gūžtelėdavo pečiais, aš jau žinodavau, kad dabar jis sėsis ant maišų ir kalbės rožančių („Esu prisižadėjęs motinai"). Žinoma, netgi šioje prievartos bendruomenėje po poilsio vakarų „pasireikšdavo žmogiškumas", netgi „žmogiškumas tarnybos metu". Tokiam žmogiškumui atstovavo ir jį praktikavo vienas jaunesniųjų vadų, kilnios išvaizdos vyras, buvęs teologijos studentas evangelikas, – kartais prisiartinęs prie mūsų jis bandydavo „užmegzti pokalbį". Aš visuomet turėdavau paruošęs specialų supuvusių bulvių ir fekalijų mišinį, kurį

* H. Heinės eilėraščio „Lorelei" pirmoji eilutė: „Aš nežinau, ką tai turėtų reikšti."

jam besiartinant išpildavau sau po kojom, tuo tarpu Angelas, būdamas krikščioniškai nuolankus, iš tikrųjų „užmegzdavo pokalbį" ir – porąkart per dvi savaites daugmaž po tris minutes – išgirsdavo apie „būtinybę", „pasaulio dvasią", „likimą", – jis priimdavo šiuos žodžius kaip varganas elgeta sudžiūvusios duonos riekę.

Į tą laiką 7-as tramvajus seniausiai atbildėjo į Vaidmarkto pakraštį, ir dabar aš tegalvojau apie Hildegardą Bechtold. Per dvi paskutiniąsias savaites kartais pasvarstydavau, gal jos „rankos" (tuomet nežinojau geresnio posakio, nežinau ir iki šiol) reikėtų nieko nelaukiant paprašyti raštu, bet kaip tik tomis dienomis vakariniai klientai, kuriems kurpdavau laiškus, pernelyg mane užspaudė, netgi ėmė reikšti nepasitenkinimą, mat mano žodynas jiems ėmė rodytis per daug „prašmatnus". Tikrai, dviprasmiškas švelnybes, kurias mano klientūra pageidavo perteikti savo partnerėms (turiu galvoje pirminius bei antrinius lyties požymius, kuriuos buvo privalu komponuoti su visomis įmanomomis kūno dalimis), aš pakeldavau į aukštesnį meninį lygį, išplėtojau manierizmą, ir šiandien teikiantį man galimybę be vargo parašyti laišką bet kuriam moteriškos lyties asmeniui – mano laiškai niekuomet neužklius jokiai cenzūrai, nors nieko nenutylėsiu ar nebūsiu pasakęs iki galo. Epistolika aš bet kada galiu užsidirbti duoną. Kadangi visuomet rašau kiek įmanoma tamsesniu rašalu arba kiek įmanoma minkštesniu

pieštuku kuo baltesniame popieriuje, epistoliko darbą vertinu kaip vieną teigiamybių, kurių nė truputėlio nesigėdiju.

Vaidmarkte mano nerimas jau virto nervingumu – dar minutė, ir reikės išlipti Perlengrabene. Burtas buvo mestas. (Mano motina mirė, ir aš tai žinojau.) Kadangi ir čia, 7-o tramvajaus platformoje, mano dramblio kaulo bokštą supo fekalijų tvaiko juosta, vadinamąjį aplinkinį pasaulį aš stebėjau tarsi pro svajingą rūką (o gal atvirkščiai – regėjau jį itin ryškiai?). Taip žiūrima pro kalėjimo grotas. Kažkoks SA* vyrukas (kaip žmogus gali užsivilkti tokią uniformą!), neva praprususiam sluoksniui save priskiriantis ponas su šilkiniu kaklaraiščiu, mergaičiukė, nekaltais piršteliais iš popierinio piltuvėlio lasiojanti vynuoges, konduktorė, kurios jaunas veidas, gal kiek šiurkštokas, skleidė tų laikų Kelno konduktorėms tokią įprastą, nė kiek neslepiamą erotiką, – visi jie manęs vengė kaip raupsuoto. Prasibroviau prie durų, iššokau, padais atsimušiau į Perlengrabeną ir po trijų minučių jau kopiau laiptais į Bechtoldų butą ketvirtame nuomojamo namo aukšte. Tikrovę tyrinėjantiems interpretatoriams siūlyčiau trijų minučių trukmės spinduliu apsukti puslankį į vakarus nuo Severino gatvės – šitaip jie pasiektų tramvajaus stotelę Perlengrabene ir susirastų vieną anų gatvių, neišeinančių už puslankio ribų; norėdamas korek-

* *Sturmabteilung* – nacionalistų šturmo daliniai (*vok.*).

tiškai apibrėžti tą spindulį, privalėčiau nurodyti ir savo greitį: maždaug Džesio Ovenso ir mėgėjo vidurkis. Būčiau nė kiek nenustebęs, jei virš Bechtoldų durų būtų kabojęs toks transparantas: „Pažvelkit į jį! Į ką? Į jaunikį. Pažvelkit! Na? Tikras avinėlis." Kai numygau skambutį – gal ir nereikėtų sakyti, bet vis dėlto nesusilaikysiu – Hildegarda atidarė duris, puolė man į glėbį, ir visa mano smarvė iškart pranyko.

3

Nei ketinu, nei tariuosi sugebėsiąs bent užuominomis pavaizduoti meilės jėgą, nekalbant apie jos gelmes. Viena aišku: tai nebuvo meilė iš pirmo žvilgsnio. Tik po kokios valandos, kai aš jau perpratau įšventinimo ritualą ir Bechtoldų šeimos papročius, baigiau siurbčioti sužadėtuvių kavą, beveik įveikiau sužadėtuvių pyragą, ėmiau atidžiau žvilgčioti ir į Hildegardą. Ji man pasirodė esanti kur kas gražesnė (lyginant su Angelu), nei buvo galima tikėtis, ir man palengvėjo. Nors mylėjau ją jau dvi savaites, vis dėlto buvo malonu, kad ji dar ir graži. Kai aš dabar sakau, kad mudu, Hildegarda ir aš, nuo šiol, nors ir nelabai dažnai, bet vos pasitaikius progai puldavom vienas kitam į glėbį, kai dar kartą pasirausiu atmintyje, reikia pripažinti, kad ir šį faktą priskiriu tam dangaus protui, vertusiam mane išgirdus komandą „Kastuvus žemyn!" ūmai pamiršti viską, ko buvau mokytas. Truputėlį bijau, kad savo

sūneliais susirūpinusiems tėvams gali šauti mintis vaikus siųsti kariuomenėn ne vien auklėjimo tikslais, bet ir tam, kad neteisingai vykdydami išmoktą komandą „Ginklą dėk!" (kastuvų šiandien jie, aišku, nebeturi) gautų žmonas tokias kaip mano – protingas ir gražias. Tad perspėdamas norėčiau priminti pasaką apie ponią Holę (o ir kitas panašias pasakas, kuriose be jokio išskaičiavimo darantys gera skina kur kas saldesnius vaisius nei sąmoningai juos mėgdžiojantys) ir dar kartą prisiekti: nieko aš nedariau tyčia. (Taip sakydamas, turiu galvoje tuos, kurie iš piktumo griežia dantimis ir apsvaigę nuo puikybės nenori suvokti, kad tik nesąmoningai veikiantį žmogų dangaus protas gali atvesti į gera.) Aišku, ne visi to į gera vedančio proto ketinimai buvo man žinomi: *vienas* jų, be abejonės, buvo tas, kad kava Bechtoldų šeimą aš aprūpindavau ne tik karo, bet ir pokario metais (mano tėvas vertėsi didmenine kavos prekyba, vėliau šį verslą paveldėjau aš). Antras ketinimas: abiejų savo svainių asmenyje išvysti dvidešimtųjų metų demonus, apie kuriuos iki 1938-ųjų rugsėjo 22 dienos neturėjau jokios nuovokos (augau smulkių buržua šeimoje, vėliau – abitūra, semestras Bertrame, iki tol nepriklausiau nei nacionalsocialistų, nei kokioms kitoms organizacijoms). Kiti įmanomi ketinimai: kadangi mano motina buvo mirusi, nieko nelaukiant dovanų gauti uošvę, kuri mane mylėtų kaip tikra motina (dėl manęs ji ne tik būtų pasiryžusi apsimesti mirusia; būdama gan aikštinga, kartą ji lyg niekur nieko nutildė

apygardos gynybos vadą ir išvadino jį „silpnaapročiu, miesčiongaliu, idiotu", nes šis nenorėjo pratęsti man atostogų, o mano mažytė dukrelė sirgo skarlatina); senojo Bechtoldo asmenyje savo tėvui visam gyvenimui užtikrinti pašnekovą, su kuriuo drauge jis galėtų plūsti nacius; jaunesnįjį Angelo brolį Johaną, aistringą rūkalių, ilgam, kone vienuolikai metų, aprūpinti savuoju tabako daviniu. Galimas daiktas, kad anas visa aprėpiantis protas bus nepamiršęs ir ekonominės kompensacijos: mes turėjome pinigų, Bechtoldai – ne. Čia esu tikras tik dėl kavos: tais laikais, kuriuos jau matėme ateinant, nebuvo šeimos, kuri būtų taip negailestingai palikta be kavos kaip Bechtoldai. Kiekvienas jų šeimos narys kiekviena proga tik ir klausdavo: „Ar negalėčiau išsivirti dar šlakelio kavos?", nors visuomet kava kokius keturis ar penkis kartus jau buvo plikyta. Vėliau, kai karas iš tikrųjų prasidėjo, aš dukart mirtinai nusidėjau: ėmęs garbstyti ir statistiką, ir psichologiją, metinį kavos davinį Bechtoldams sumažinau nuo dviejų šimtų iki septyniasdešimt penkių svarų ir numačiau – nežinau, ar iš pesimizmo, ar dėl to, jog buvau įsimylėjęs septynetą – kad karas užtruks septynerius metus. Be to, prisaikdinau savo tėvą saugiai paslėpti tam tikrą kiekį nemaltos kavos. O uošvei kalte kaliau į galvą, kad kavą reikia taupyti, – jai nustėrus iš siaubo, piešiau epochos be kavos paveikslą. Štai kaip nutiks, jei ji netaupys!

4

Tęsdamas pasakojimą, noriu iškilmingai patikinti, kad nuo šiol baigta ir su fekalijom: šios temos daugiau neliesiu, kaip atsitiko ir su Šopenu (žiūrėk 9 puslapį). Galas ir auklėjimo priemonių karinėse organizacijose aprašymui. Tiesa, čia pernelyg lengva įtarti, kad šis pasakojimas antimilitaristinis ar netgi skatinantis nusiginklavimą, kitaip tariant, nukreiptas prieš ginklavimąsi. O ne, čia kalbama apie subtilesnius dalykus, apie – nuovokesnis skaitytojas, aišku, jau seniai suprato – meilę ir nekaltybę. Tai, kad pasakojant apie šiuodu dalykus aplinkybės verčia mane smulkiai išvardyti konkrečias formacijas, organizacijas, institucijas, yra ne mano, o likimo, kuriuo aš galiu skųstis kiek tik patinka, kaltė. Aš juk niekuo dėtas, kad rašau vokiškai, kad vienos vokiečių likimo bendruomenės vyriausiasis vadas bulvių rūsyje apšaukė mane žydpalaikiu, o rumuniškos krautuvėlės užkaboriuose

mane, vokietį, išbučiavo gražuolė žydaitė. Ak, jeigu būčiau gimęs Balagaderene, tai kiek įmanoma juodesniu rašalu arba kiek įmanoma minkštesniu pieštuku kuo baltesniame popieriuje apie meilę ir nekaltybę rašyčiau visiškai kitaip, ten rastųsi ir kitokių detalių. Apdainuočiau šunis, arklius ir asilus, meilias mergaites, kurias po šokio būčiau bučiavęs kur už gyvatvorės, kurioms būčiau žadėjęs santuoką ir ketinęs tesėti, bet netesėjęs. Apie tyrus, pelkes, vėją, staugiantį durpynuose, juodą vandenį juoduose grioviuose, apie tai, kaip tie grioviai verčiasi tarsi juodas savižudės tvido sijonas – ji nusiskandino, nes tas, kuris ją bučiavo ir žadėjo vesti, tapo kunigu ir dingo iš akių. Kiek prirašyčiau šlovindamas ir apdainuodamas Dukinelos šunis, tuos protingus ir ištikimus gyvūnus, grynaveislius ir mišrūnus, – visi jie seniausiai nusipelnė žodinio paminklo. Bet kadangi gimiau kitur, aš vėl smailinu pieštuką, tik ne ketindamas aprašinėti kokius nemalonius dalykus, o norėdamas papasakoti, kaip kas vyko, – tad atsidusę grįžkime atgalios į Kelną, į tą gatvę, kurią vakariniame Perlengrabeno puslankyje galima rasti per tris minutes, jei tik iš viso įmanoma dar ją rasti. Ne, ji nenugrimzdo, ji buvo šluote nušluota, verste nuversta nuo žemės paviršiaus, bet kad piešimo sąsiuvinyje neliktų visiškai tuščio lapo, kad beprotybei būtų atvertos visos durys ir vartai, primenu keletą jos požymių: cigarečių krautuvėlė, kailių krautuvė, mokykla ir daugybė šviesiai geltonų fasadų, daugmaž tokių, kaip man teko

matyti Pilzene, tik gal jie buvo ne tokie ryškūs. Siūlyčiau, kad nuovokūs ir klusnūs mokiniai per piešimo pamoką pavaizduotų tris ekskavatorius – vienas kelia cigarečių krautuvėlę, antras – kailių krautuvę, trečias – mokyklą, o lapo viršuje lieka vietos įrašyti moto: *Arbeit macht frei.*

Tik viena negerai: niekas nežinos, kur tokį plakatą kabinti, jei vieną gražią dieną nuo Angelo ims sklisti šventojo kvapas. Puikiausiai suprantu – be *advocatus diaboli** aš neturiu teisės atstovauti ritualinėms organizacijoms, be jo žinios negaliu inspiruoti kanonizavimo į šventuosius, bet kadangi konfesinę mano priklausomybę gaubia migla, tikiuosi, jog niekas neužsigautų, jei aš kurioje nors bažnyčioje, nors jai galbūt ir nepriklausau, pabandyčiau prakišti naują šventąjį. Tai atsitiktų – kaip ir visa kita šiame pasakojime – be jokių kėslų. Suprantama, jau vien faktas, kad Angelas buvo ne tik mano vedybų tarpininkas, bet ir svainis, piktavaliams tučtuojau duotų progą pasivaipyti – aha, ar nesakiau?! Bet argi man nevalia – pasiūlyto piešinio rubrika neturi priklausyti jokiai religijai – bent jau nurodyti, kad su Angelu mudu praleidom ištisas dvi savaites ir taip menkai teužuodėme šventumo kvapus. Gal tai padėtų visiškai išsklaidyti tą fekalijų tvaiką bent iš mano pasakojimo? Aš jau matau – niekas netiki manimi, užuodžia tik mano kėslus. Tad aš ir nesikišu – vien dėl to, kad mandagumas (neva) yra ne teologinė

* Velnio advokatas (*lot.*).

kategorija. Be to, dar gyvas mano tėvas: jis jau kadų kadės nebesimeldžia skirtingų tikėjimų bažnyčiose – nebelanko jokios ir neleidžia man nė žvilgtelėti į savo mokesčių ataskaitas. Jis kaip ir anksčiau su senuoju Bechtoldu, mano uošviu, keikia nacius. Abu senukus užvaldžiusi viena perspektyva: ištirti kultūrinį Kelno sluoksnį. Jiedu rausiasi gilioje duobėje – ją mūsų kieme iškasė ir stogine uždengė mano tėvas – ir karštai, kad ir krizendami, tikina suradę Veneros šventyklos liekanas. Mano uošvė yra žavi katalikė, visiškai pritarianti Kelno moto: „Kas katalikiška, o kas ne, čia sprendžiame mes patys." Kai aš, dvidešimt ketverių metų dukters tėvas, esu priverstas su ja diskutuoti tikėjimo klausimais (karštu mano mirusios žmonos troškimu ji buvo auklėjama katalikiškai, bet vėliau ištekėjo už evangeliko, o dabar taip pat aistringai kaip jos velionė motina veržiasi katalikiškai auklėti savo trejų metų dukrelę) ir pasitelkęs patikimą informaciją imu įrodinėti, kad jos pažiūros nesutampa su bažnyčios patvirtintomis normomis, uošvė atsikerta tokia sentencija, kurią cituoju tik iš reikalo: „Tada čia bus suklydęs ir pats popiežius." Netgi tuomet – kartais tai neišvengiama, – kai jos įsitikinimai prieštarauja ir bažnyčios tezėms, ir jos asmeniškam tikėjimui popiežium, senoji nė kiek nesutrinka: ji kliaujasi tuo, ko beveik neįmanoma įrodyti, bet neįmanoma ir nuneigti: „Mes, Kerkhofai (Kerkhof – mergautinė jos pavardė), visuomet buvome instinktyvūs katalikai." Ir man visai nerūpi ją nuginčyti. Ji man pernelyg patinka.

Kad geriau suvoktume, kokia prieštaringa buvo ši miela asmenybė (karo metu ji tiesiogine prasme nušveitė nuo laiptų vieną vyruką iš lauko žandarmerijos, kuris medžiojo dezertyravusį jos sūnų Antoną), kaip detalę iš ano piešimo sąsiuvinio dar pridėsiu, kad net pusantro mėnesio ji išbuvo kompartijos kuopelės vadove, kol jai pasidarė aišku, kad „šitas reikalas" nė iš tolo nedera su josios instinktyviąja katalikybe. Ji vadovavo ir Rožančiaus draugijai, vadovauja jai ir po šiai dienai.

Bent vieną jai skirto piešimo sąsiuvinio lapą aš siūlyčiau nugruntuoti žydra spalva; kiekvienas, kada nors tapęs Neapolio dangų, tokios, be abejo, turi. Jeigu skaitytojas „jau nė nežino, ką apie tokią ir galvoti", savo tikslą aš būsiu pasiekęs, o jis tegul nieko nelaukęs stveria spalvotus pieštukus, dažus, paletę ir nuspalvina mano uošvę taip, kad ji atrodytų „įtartina", netgi „skandalinga". Blausią spalvą patarčiau tepti ant raudonos, besikaitaliojančios su violetine. Daugiau apie uošvę kaži ko ir nepasakysi, per daug ji man brangi, kad viską vilkčiau į dienos šviesą, todėl visa kita apie ją laikau gerai uždaręs savo tamsioje asmeninėje kameroje. Bet mielai nupasakosiu jos išorę: nedidukė, smulkutė iš prigimties, tik vėliau gerokai „išplatėjusi", ji vis dar geria marias kavos, sulaukusi garbaus amžiaus – septyniasdešimt dvejų metų – teberūko, o su savo anūkais elgiasi „visai negražiai": žuvusio mano svainio Antono, kuris buvo „apsišvietęs ateistas ir neabejotinai kairysis gaivalas", dukras – dvi aštuoniolikos ir

dvidešimt vienerių metų merginas – nusitempusi virtuvėn verčia drauge kalbėti rožančių ir kala joms tikėjimo tiesas; Antoną pergyvenusio svainio Johano vaikučiams (berniukui – dešimt, mergytei – dvylika metų), auklėjamiems negyva bažnytinio tikėjimo dvasia, ji „skiepija neklusnumą ir maištą". (Visa, kas paimta į kabutes, – pažodinės uošvės citatos.)

Aš jai dar vis tebesu „mielas vaikas, kuris mano Hildai suteikė šitiek laimės, o su mano Angelu ištisus mėnesius (iš tikrųjų vos dvi savaites) tampė šūdus". (Istorinės tiesos labui vėl esu priverstas pavartoti riebesnį žodį.) Ji nepamiršo nei Hildos, nei Angelo, kaip ir to fakto, kad „visą karą, o ir taikos metu, jis aprūpindavo mane kava". Mano materialinius nuopelnus iškeldama paskiausiai, uošvė, ko gero, tampa dar patrauklesnė. Šiaip jau ji įtaria mane esant „beprotiškai naivų" vien todėl, kad aš „buvęs tikras lengvabūdis, jei nusiritau iki to, jog jie į mane nuolatos šaudė, o vieną kartą ėmė ir pataikė".

Apie tai ji ničnieko nenutuokia. Jai atrodo, kad „aš, inteligentiškas žmogus, kuris iš tikrųjų – tai galima įrodyti – neturėjo nieko bendra su tuo dalyku (čia ji kalba apie nacių režimą), privalėjęs šito išvengti". Gal ji ir teisi, bet vos tik pradedu dėstyti jai savo argumentus ir primenu, kaip numirė Angelas, ji sako: „Tu juk puikiausiai žinai, Angelas nebuvo inteligentas, arba daugiau nei koks inteligentas", ir vėl jos tiesa. Pats nežinau, kodėl leidausi, kad į mane šaudytų, netgi pataikytų, kodėl aš, „atleistas

nuo šaudymo", patekau į pirmąsias linijas, pats taip ir nepaleidęs nė šūvio. Mano sąmonėje ir sąžinėje visa tai lieka tarsi juodas taškas. Galbūt man buvo tiesiog skaudu klausytis Šopeno; galimas dalykas, kad aš tik buvau pavargęs nuo Vakarų ir troškau patekti į Rytus; gerai net nežinau, kas buvo tasai geradarys, tiesiog ignoravęs Vakarų armijų grupės oftalmologijos patarėjo man išduotą atestatą. Hildegarda tuomet rašė suprantanti mane, bet aš pats savęs nesupratau. Vadindama mane „lengvabūdžiu", uošvė, aišku, teisi – ji sieja šį žodį su andainykšte ir nūdiene mano elgsena. Tik visa tai ir po šiai dienai lieka nepaaiškinama, tamsu, todėl aš kiekvienam suteikiu puikią galimybę – piešimo sąsiuvinyje, toje vietoje, kur turėtų būti mano sąmonė, tušu ir gumulėliu vatos tėkštelėti riebią dėmę. Šiaip ar taip, minties apie dezertyravimą aš atsisakiau, manęs visiškai neviliojo perspektyva vieną kalėjimą keisti kitu. „O ką gi tie rusai skambina pianinu?" – klausdavo manęs uošvė, kai aš iš pirmųjų linijų trumpam sugrįždavau namo. Pasakydavau teisybę – pianiną girdėjau vos porą kartų ir abukart tai buvo Bethovenas. „Tai gerai, – sakydavo ji, – labai gerai."

Čia, mūsų idilės pusiaukelėje, noriu atlikti pamirštą pareigą ir du ar tris puslapius skirti atminimo nišai, kurią užpildysiu šio pasakojimo mirusiaisiais.

1. Hildegarda Šmiolder, mergautine pavarde Bechtold, gimusi 1920 metų sausio 6 dieną, žuvusi 1942 metų

gegužės 31 dieną bombarduojant Kelną gatvėje netoli Chlodvigo aikštės. Jos palaikai niekad taip ir nerasti.

2. Engelbertas Bechtoldas, vadintas Angelu, gimęs 1917 metų rugsėjo 15 dieną. 1939 metų gruodžio 30 dieną prancūzų sargybinio nušautas tarp Forbacho ir San Avoldo. Veikiausiai prancūzas palaikė jį užpuoliku, nors Angelas tik norėjo perbėgti į kitą pusę. Jo palaikai niekad taip ir nesurasti.

3. Antonas Bechtoldas, gimęs 1915 metų gegužės 12 dieną, nukautas kažkurią 1945 metų vasario dieną Kelne, už Reichardo kavinės terasos, tarp šiandieninių Radijo rūmų ir nūdienės kanauninkų nausėdijos, netoli transporto valdybos, *just in front of the cathedral**, ten, kur šiandien nieko nenujaučiantys turistai ir tuo labiau nieko nenutuokiantys radijo laidų redaktoriai siurbčioja atšaldytą kavą. Jo palaikai irgi nerasti, užtat išliko Antono dosjė. Dokumentuose pažymima, kad jis „du kartus bandė dezertyruoti", kaltinamas vagyste ir prekyba armijos turtu juodojoje rinkoje. Sugriauto senamiesčio rūsiuose netoli Aukštųjų vartų jis esą organizavęs ir formavęs grupę dezertyrų reguliariai kovai prieš „teisėtvarkos organus ir Didžiosios Vokietijos vermachtą". Jo našlė, Monika Bechtold, kitados labai mėgusi „apie tai" daug kalbėti, šiandien „apie tai" nutyli.

Šią nedidelę velionių koplyčią mūsų idilės viduryje aš pateikiu be jokių pagražinimų, tarsi neįrengtą pastatą.

* Tiesiai priešais katedrą (*angl.*).

Kiekvienas pagal savo skonį ar pageidavimą gali papuošti jį erškėčiais, našlaitėmis ar ligustrais. Tinka ir rožės; čia galima melstis, leidžiama netgi medituoti apie žmogaus laikinumą. Tuos, kurie geidautų pasimelsti, pirmučiausia prašyčiau nepamiršti Antono: niekad jo nemėgau, bet linkiu, kad, nuskardėjus Paskutinio teismo trimitams, jį pabučiuotų pats mieliausias teismo angelas, tegul ir ne vyriausias, toks, kuris net netrimituoja, o tik šveičia trimitą. Linkiu, kad Antonui būtų atleista už veidmainingą demoniškumą, už jo nepripažinimą ir neįvertinimą. Tegul angelas grąžina jam tai, ką jis kažkada privalėjo turėti: nekaltybę.

5

Tuo beveik jau išsemta ir karo tema, bent šiame pasakojime, ir mes vėl grįžtame į ramią, net pernelyg ramią, taikią aną rugsėjo popietę, kai aš pirmukart pabučiavau Hildegardą ir mane ūmai apleido visi nemalonūs kvapai.

Patalpa, kurią Bechtoldai vadino priemene, buvo kokių aštuonių kvadratinių metrų neapšviestas ketvirtainis, iš kurio galėjai praverti penkerias duris: trejas – į miegamuosius, po vienerias – į virtuvę ir vonią. Tarpduriuose, ant siaurų mūrinių sąramų, tiesiai į sieną buvo suvaryti kabliai drabužiams. Ant jų kadaravo suknelės, apsiaustai, palaidinės, šaliai, nudyžti chalatai, „juokingos motinos skrybėlės", ir kiekvienąkart kuris nors drabužis įsipainiodavo tarp durų jas varstant – reikėdavo jį staigiai patraukti, kartais jau iš vidaus, kai rankos būdavo užimtos.

Tą akimirką, kai Hildegarda suspurdo mano glėbyje, iškart atsidarė trejos durys: ponia Bechtold pravėrė jas iš

virtuvės, senukas Bechtoldas – iš miegamojo, Antonas ir Johanas – iš savo kambario, ir visas ketvertas – Hilda, penktoji, be garso širdingai kūkčiojo, įsikniaubusi man į krūtinę – vienu balsu užtraukė choralą: „Pažvelkit į jį! Kaip avinėlis!"

Vėlių vėliausiai šioje vietoje nuovokesnis skaitytojas jau bus supratęs tai, ko mudu, jis ir aš, negalime ilgiau slėpti nuo menkiau išprususio: šis pasakojimas išties turi tapti skaidria idile, kloakos smarvėje atlikti tą pačią funkciją, kurią kitur atlieka rožių aromatas. Susidūrimų su karu stengsiuos vengti arba jie bus bent jau smarkiai redukuoti; apie nacių reikalus užsiminsiu kaip apie kažką tarp slogos ir sieros lietaus; tad jeigu ir toliau manysite, jog aš ir Angelas, nors ir būdami toli vienas nuo kito, tuo pačiu metu įstojome į SA, kad ir fiktyviai, nes juk abu tarnavome kitur ir niekad nedėvėjome tos kraupios uniformos, tai žinokit: verčiau būčiau gimęs Balagaderene, o mano laiškų popieriaus vandenženkliai būtų ne Kelno herbas, o lyra. Be reikalo aš esu vokietis, veltui – kelnietis, o jei dar prisipažinsiu, kad po karo iš tėvo perėmiau prekybą kava ir dabar stengiuosi niekuo nesipiktinti ir nesikrimsti, kad manoji praėjusių metų apyvarta pakilo trimis kablelis septyniais procento mažiau nei ankstesniais metais, nors turėjo pakilti keturiais kablelis devyniais procento, palyginus su užužpraeitais, tai pasidarys aišku, kad svainiai buvo teisūs, praminę mane saulute, gėlele tokia. Veltui bandžiau savo firmos įgaliotinio nervus

numalšinti grafikais. Mano aliuzijų į ugninį vežimą, Elijo nuvarytą į dangų, jis nesupranta, kaip ir fakto, kad savo trejų metų anūkei aš leidžiu žaisti su sudėtinga ir brangia buhalterine mašina, o kai imu murmėti dėl finansų valdybos sąskaitų už jos remontą, įgaliotinis niršta, baisiai piktinasi, kaip ir dėl to, kad šiuos technikos laimėjimus aš tevertinu kaip kokį audimo staklių patobulinimą. Jo būgštavimai, kad viskas, girdi, rieda žemyn, manęs nebaugina. O kurgi dar galėtų riedėti? Kai leidžiuosi pro Lėjaus dokus žemyn ir žingsniuoju krantine palei Frankų laivų statyklą, turiu iš paskutiniųjų valdytis, kad nepulčiau į tamsias Reino vilnis. Mane sulaiko tik anūkėlės ranka ir mintys apie uošvę. Kas man toji prekyba kava, jei aš geriu tik arbatą?

Tėvas su uošviu į mano reikalus nesikiša. Metų našta perkėlė juos per naujų malonumų slenkstį – jis toks pat senas kaip ir šiukšlės, kuriose jiedu kapstosi. Juodu „visiškai susilieję su Kelnu", ir ne išimtis, o tik išeikvota potencija jiems, kikenantiems iš malonumo, neleidžia visko užbaigti Veneros džiaugsmais. Senasis Bechtoldas, kurio proletariška bravūra man kitados imponavo, dabar pasidarė tikras dabita, ir ne vien lekuojantys senių liežuviai, išlipus jiems iš savo duobės ir į dienos šviesą iškėlus kokį akmenį ar ornamentais pakeverzotą šukę, primena man šunis. Jų kikenimas mane dar labiau įtikina, kad kitados mes visi buvome tik jaukas: Angelas, Hildegarda, aš – vieni kitiems tik masalas, o už mūsų nugarų kažkas

nuolat krizendavo. Tai, kas nutiko su mumis ar buvo mūsų padaryta, visuomet kažkam tiko: ar mes svarstėme kavą, ar tąsėme kibirus su fekalijomis, ar leisdavomės, kad ant mūsų kakotų, gyvendavom ar mirdavom. Kuo puikiausiai čia tiko ir mano motinos mirtis: Bechtoldams, man, netgi mano tėvui, kuris „negalėjęs daugiau žiūrėti į jos kančias"; tiko ir jai pačiai – ji negalėjo pakęsti tų snukių ir tų uniformų, nors nebuvo nei tokia dievobaiminga, nei nekalta, nei per menkai prityrusi, nei sugedusi, kad įstengtų gyventi tokioje kloakoje. Tai, ką prie jos kapo duobės kalbėjo evangelikų pastorius, buvo taip nemalonu, kad jo žodžių nenorėčiau kartoti. Tam tikras veidmainystės formas aš priimu su šventojo mandagumu. Kai nuskardės Paskutinio teismo trimitai, angelai, reikia tikėtis, atgal į burną jam sugrūs ne visus per gyvenimą ištartus žodžius – didžiausią cukraus vatos kalną.

Po laidotuvių, mudviem su tėvu pareiškęs užuojautą, pastorius priekaištingai nužvelgė mano civilinius drabužius ir griežtai sukuždėjo: „Kodėl nedėvite savo garbingojo apdaro?"; dėl šitos pastabos aš tuoj pat pareiškiu, kad pastorius – pati nepatraukliausia viso mano pasakojimo persona, atgrasesnė net už vaduką, vertusį mus su tais „garbingais apdarais" šliaužte šliaužioti aplink viryklę. Aš atkišau jam savo juodas panages, visai kaip per priešpietinį patikrinimą. Tai vienintelis mano įžūlus poelgis, kuriuo aš galiu didžiuotis. Kitąkart sutikau jį, savo žento dėdę, dukters tuoktuvėse tik po dvidešimties

metų; aš jam atkišau – šįkart švarias – panages. Ši įžūlybė nebuvo sąmoninga, ir tai galėtų patvirtinti kiekvienas psichologas; toks elgesys paprasčiausias sąlyginis refleksas. Pastorius nukaito kaip ugnis, kalbėdamas toliau ėmė mikčioti, atsisakė mūsų kvietimo papusryčiauti, ir mano žentas dar po šiai dienai širsta – aš, girdi, tuomet sutrikdęs „visos dienos harmoniją".

Tegul tik skaitytojas nesierzina, kad aš tai užbėgu priekin, tai vėl gręžiojuosi atgal. Bet juk vėliausiai septintoje klasėje kiekvienas vaikas sužino, kad toks pasakojimo būdas vadinamas lygmenų kaita. Ji niekuo nesiskiria nuo pamainų kaitos fabrike; mano atveju kaita būtina tuomet, kai prieš brėždamas brūkšnius ir jungdamas taškus turiu pasidrožti pieštuką. Štai matote mane, sulaukusį dvidešimt vienerių, štai aš jau dvidešimt trejų, išvysite ir sulaukusį ketvirčio amžiaus, ir tik vėliau – jau baigiantį penktą dešimtį. Šiame pasakojime aš ir sužadėtinis, ir šeimos galva, o tik paskiausiai našlys ir senelis – kone dvidešimt metų vien tušti lapai, jiems aš galbūt ir suteiksiu kokią dekoratyvią formą, bet jokio turinio nesitikėkit. O dabar kuo greičiau ką tik padrožtu pieštuku persikelkime į lygmenį „1938 metų rugsėjo 22 dienos popietė, maždaug ketvirtis po penktos".

6

Nuskambėjo sveikinimo daina, ant savo baltų marškinių juntu ilgus šviesius Hildegardos plaukus, ant skruostų ir kaklo – jos ašaras. Pro praviras virtuvės duris plūsta šviežiai plikytos kavos kvapas – kas man šiuose namuose išvirs arbatos? Kvepia ir ką tik baigtas kepti rodonsas, kitur dar vadinamas „boba". Pro atdaras miegamojo duris matau Antono Bechtoldo molbertą, ant jo stovi tapybos darbas: viskas jame padrika, sujaukta, vien violetas ir geltona spalva, tačiau nesuklysdamas (mano galva, pernelyg tiksliai) čia gali atpažinti ant kušetės išsitiesusią nuogą moterį. Pro kitas atviras duris regiu šūsnį odos atraižų, daugmaž 50×80 cm dydžio, visos tamsiai geltonos, batsiuvio kėdutę ir cigarą, rūkstantį didžiulėje, tvenkinyje plaukiojančiomis gulbėmis išpuoštoje peleninėje. Po nepavykusio bandymo atsigauti ir nusisekusio, be jokių suktybių įvykusio bankroto senajam Bechtoldui teko uždaryti

savo dirbtuvėlę, bet savo kambarėlyje jis batsiuviavo ir toliau, kažką vis kurpė iš tų lopų, taip, beje, užsidirbdamas – „duona to nepavadinsi, sakykim tiesiai – orą" (mano uošvės žodžiai).

Įsiviešpatavo gluminanti, tarsi įvykus kokiam stebuklui, tyla, todėl ji tikriausiai atrodė natūrali. Jeigu dabar kas nors įsigeistų paklausti: „O iš kur Bechtoldai žinojo, kad jūs atvyksite? Ir jeigu jie žinojo, kad mirė jūsų motina, – beje, nuo ko ji mirė? – kaip Engelbertui pavyko perduoti žinią žaibiškai, kad jus taip puikiai pasitiko?" Garbingai atsakant, man beliktų tik gūžtelėti pečiais kaip ničnieko nenutuokiančiam, – šitaip aš nuvyliau jau ne vieną klausinėtoją. O kai dar primenu, kad anos likimo bendruomenės lageris buvo įsikūręs miškų glūdumoje, daugiau nei per tris šimtus kilometrų nuo Kelno, kur gimė didžiuma brolių Grimų pasakų, ir žinant, kad Engelbertui net koją iškelti iš to lagerio buvo uždrausta, sunku suvokti, iš kur Bechtoldai suuodė apie mano atvykimą. Tačiau galima netgi įrodyti, kad jie ničnieko nežinojo apie mano motinos mirtį, tuomet belieka nurodyti Anglijos pasiuntinybę arba susižinojimo tamtamais būdą; bent jau *aš* neišmanau, kaip kitaip paaiškinti. Tik štai mirtinoje tyloje senasis Bechtoldas krustelėjo galvą (krustelėjimas privertė mane pašiurpti, jis priminė budelio galvos judesius) ir pasakė: „Geriausiai būtų, jei jūs nieko nelaukdami imtumėt ir susitvarkytumėt su juo." Buvau plėšte išplėštas iš Hildegardos glėbio, įvestas į kambarį,

kuriame stovėjo molbertas, ir durys už nugaros užsivėrė. Išvydau dvi sujauktas lovas, dvi komodas, beveik tuščią knygų lentyną (įtartinai mažai knygų – gal septynios, daugiausia dešimt), užtat visur buvo pilna tapybos įnagių ir, beje, kokie dvylika neseniai baigtų paveikslų – visi jie priklausė Antono tapytai nuodėmės serijai („Buržuazinė nuodėmė", „Miesčionio nuodėmė", „Proletaro nuodėmė", „Bažnyčios nuodėmė"...). Buvau priremtas prie komodos su skalbiniais, Johanas padavė man odinę taurę su kauliukais ir pareikalavo, kad „išbandyčiau savo laimę ant grindų". Pakračiau taurę ir išverčiau jos turinį žemėn – tai buvo mano pirmas ir paskutinis žaidimas kauliukais, tačiau Antonas ir Johanas įvertino mano metimo techniką ir pritardami sulinksėjo. Man iškrito du penketai ir šešetukas – tai privertė užsirūkiusį Johaną įnirtingai spragtelėti ore cigarete ir sušukti: „Šūdas!" (citata!). Baigdamas dar turiu pridurti, kad šie du Bechtoldai, priešingai Angelui ir tėvui, buvo tamsiaplaukiai, kresni, pažiūrėti stiprūs ir želdinosi siaurus kipšiškus ūselius. Kai aš, jiems išmetus varganus dvejetukus bei trejetukus, baugščiai pasiteiravau, kuriam galui visa tai, iš manęs be žodžių buvo pareikalauta mesti antrąkart, ir kai šįkart iškrito du penketukai ir vienas ketvertas, iš jų lūpų pasipylė tokie gūdūs žodžiai, kad aš juos, kaip ir veidmainingą pastoriaus kalbą, nutyliu su dangišku mandagumu. Kai kurios vyriško atvirumo formos vartojant seksualinę terminologiją man yra tokios pat įtartinos kaip cukraus vata,

panašiai atsitinka profesiniu žargonu kalbantis su suteneriais. Gal dėl to, kad man jau buvo tekę bendrauti su suteneriais, gal buvau kiek išpaikintas, jautrus stiliaus dalykams; šiaip ar taip, aš nenuraudau, o šito jiedu, atrodo, tik ir laukė. Net suplukau, pajutau, kad nuo manęs vėl ima sklisti tas nemalonus kvapas, tačiau tik mesdamas kauliukus trečiukart, pagaliau patyriau, dėl ko čia varžomasi: ogi kuriam iš brolių Bechtoldų likimas skirs stoti į SA. Taurę su kauliukais man buvo lemta kratyti už Angelą. Mat vienas mokyklos laikų bičiulis senajam Bechtoldui lyg tarp kitko buvo užsiminęs (beje, tas bičiulis tiekė odas kone viso Kelno SA šturmuotojams), jog „tu gali tikėtis gan stambaus užsakymo, jei bent vienas tavo sūnų nutars stoti į mūsų eiles". Vienas ir įstojo – kad ir kaip prieštaravo uošvė, numojus į mano pergalę metant kauliukus, – tai buvo Angelas, būtent jis pasiprašė priimamas į SA, o kadangi nenorėjau jo palikti ten vieno, pasiprašiau ir aš; ir, mūsų nelaimei, nepaisant mums išduotų itin prastų vadovybės rekomendacijų (juk aš net negalėjau pateikti krikšto liudijimo), abu buvome priimti. Pasakoti apie tokius sudėtingus įvykius ar netgi priversti jais patikėti – šitai viršija mano sugebėjimus: šiame piešimo sąsiuvinio lape ryškiais spalvotais pieštukais siūlyčiau suvelti painią raizgalynę, kurią galima būtų suvokti kaip stilizuotą tankynę. Jei aš dar prisipažinsiu, kad per visas iki pat paskutiniųjų karo metų Kalėdas, kad ir kur būčiau jas sutikęs (vienas sutikau kalėjime), visuomet

gaudavau siuntinį: pusę svaro įvairiaformių sausainiukų, tris cigaretes ir du tešlainius; pasirašydavo „SA šturmo būstinė", Kelnas (Centras – Pietūs), o hektografu spausdintas laiškelis prasidėdavo žodžiais „Mūsų SA bendražygiams fronte" ir baigdavosi „Su linkėjimais – Jūsų šturmfiureris", tai kiekvienas supras, kad mane visai teisėtai galima priskirti tai kategorijai, kuri iš anos sistemos turėjo naudos, nors senis Bechtoldas žadėto užsakymo niekad negavo ir SA vyrams nepardavė nė uncijos odos. Ganėtinai apmaudu daryti kvailystes, bet dar apmaudesnės bergždžios kvailystės. Vis dėlto, prisipažinęs, kad taip buvo visus šešerius metus, galiu sodriai papildyti aną piešimo sąsiuvinį, kurio puslapis kaip tik ir buvo tokio formato, kad iš jo išeidavo 6×8 cm dydžio dėžutė.

Be savo tėvo, uošvės ir uošvio, likusių tarp gyvųjų po 1938 metų, noriu paminėti ir svainį Johaną. Po nuodėmingos jaunystės pakliuvęs į frontą, jis iš tikrųjų ėmė vogti, kraustyti kišenes, sugrįžęs atsivertė į tėvų (katalikų) tikėjimą, grįžo užsitarnavęs pėstininkų viršilos laipsnį, vėliau studijavo, pelnė mokslinį titulą ir pasirinko solidų prekijo tekstilės dirbiniais gyvenimą (šiandien jis – Dr.rer.pol.*), o savo žuvusio brolio išsižadėjo „kaip radikaliai kairiojo paukštelio". Ir į mane jis žvelgia nepatikliai, juk mano biografiją vis dar temdo dėmė – aš priklausiau SA. Suprantama, būdamas dangiškai mandagus, aš vengiu priminti

* *Doctor rerum politicarum* – visuomeninių politinių mokslų daktaras (*lot.*).

jam kauliukų mėtymo sceną miegamajame. Manau, kad jei iš tikrųjų pabandyčiau jam tai priminti, Johanas pažvelgtų į mane kaip į begėdišką melagį.

Tik todėl, kad apie juos noriu dar šį tą pasakyti, neminiu čia nei savo dukters, nei anūkės, nei žento, nei uošvės kaip pragyventų ar tiesiog gyvenančių. Paskutiniuose to idiliško piešimo sąsiuvinio lapuose aš išdėstysiu juos tokia tvarka, kuri atitinka mano simpatijas, – suklosiu kaip paskutinius mūro akmenis. Teisybė, truputėlį juos patašysiu, kiek stilizuosiu – įkomponuosiu taip, kad atrodytų dekoratyviai.

Nors uošvė man lig šiolei tvirtina, kaip ji džiaugusis, kad jos dukra už vyro būsianti kaip už mūro, surengti greitas vestuves tuomet ji spyrė ne iš kokio išskaičiavimo. Jai rūpėjo tik sankcionuoti ir legalizuoti tai, ką ji pati vadino „akivaizdžiu gašlumu" ir „tuo amžinu trynimusi". Atvirai prisipažino bijanti susilaukti „nesantuokinių ar pernelyg jau greit po vestuvių pabirusių anūkų". Buvau pilnametis, o „Judėjimo už arijų kilmės įrodymą" fotokopijavimo mašinos dirbo itin sparčiai, tad už nedidelį mokestį buvo galima gauti bet kurį dokumentą (išskyrus mano krikšto liudijimą), ir po skubių ir slogių laidotuvių (mano motinos) įvyko greitos vestuvės – yra išlikusi netgi nuotrauka. Toje nuotraukoje Hildegarda stulbinančiai melancholiška, stebina ir pašaipios abiejų mano svainių fizionomijos. Yra ir Civilinės metrikacijos biuro išduotas pažymėjimas su svastika ir ereliu, kuriame aš įrašytas kaip

„studentas filologas, šiuo metu atliekantis darbo prievolę". Hildegardos pageidavimu, mūsų santuoka buvo palaiminta ir bažnyčioje, todėl išliko bažnytinis vedybų dokumentas su šv. Jono Baptisto parapijos antspaudu. Vestuvių pusryčiai buvo surengti Bechtoldų namuose („Ne, šito vargo aš neužsikrausiu, ne"), netgi improvizavom kadrilį ir polonezą, kol mudu pagaliau išleido į paskubom išsinuomotą mebliuotą kambarėlį netoliese Chlodvigo aikštės (mėnesio nuoma – 25 markės), kad ten pradėtume vedybinį gyvenimą, – jis turėjo trukti dvidešimt tris valandas, bet užtruko beveik savaitę. Jeigu dar žali ar jau senyvo amžiaus skaitytojai mano, kad toks laiko tarpas santuokai esąs pernelyg trumpas, tai aš būčiau linkęs priminti, jog esama porų, kurios susituokę išgyvena po dvidešimt metų, o drauge neišbūna nė savaitės, o už faktą, kad buvau suimtas ir nugabentas į prievartos bendruomenę (šįkart jau kitą) ne pačią pirmąją, o tik septintąją vedybinio gyvenimo dieną, kad sukėliau tuometinių instancijų nepasitikėjimą ir netgi panieką, turiu būti dėkingas vien Bechtoldų ir mano tėvo pastoviems principams – artimieji pareigūnams paaiškino, kad mudu „išvykę jiems nežinomu tikslu". Kas iš tikrųjų mus išdavė, niekad taip ir nepaaiškėjo. Buvau suimtas krautuvėje „Sviestas, kiaušiniai, sūris" Severino gatvėje, kai aš, mūvėdamas vis tomis pačiomis žalsvomis kelnėmis, laikydamas rankoje mėlynai ir baltai dryžuotą tinklelį, pirkau (šįkart už markes) pusryčiams sviestą ir kiaušinius (šviežios bandelės jau pūpsojo tinklelyje),

o Hildegarda tuo tarpu tvarkėsi mūsų kambarėlyje. Nerūpestingas, pasinėręs palaimingon nebūtin, tuodu tipus žalsvomis uniformomis, kurie taip netikėtai čiupo mane už rankų, aš palaikiau klaikiu sapnu, kaip ir bandančių užstoti pardavėjų klyksmą (jos tikrai buvo simpatiškos). Aš pasipriešinau, netgi (nusižengdamas savo įpročiams) ėmiau plūstis, o vėliau, imtas kvosti, ne tik neatgailavau, bet elgiausi taip, kad tasai elgesys apklausos protokoluose buvo gražiai apibūdintas kaip „užsispyrėliškas išdidumas". Tai mat savaites, kurias būčiau turėjęs leisti likimo bendruomenėje, aš dabar stūmiau kalėjimuose ir visokiausiuose požemiuose, o keletą dienų iki tol prabuvau Kelno kalėjime, iš kurio parašiau pareiškimą, prašydamas priimti į SA gretas. Angelo neišvydau jau niekados, o Hildegardą – tik po gero pusmečio. Mudu turėjome teisę pasikeisti keletu cenzūros peržiūrėtų laiškų; cenzūruotas laiškas man visuomet būdavo ne laiškas, o tik įrodymas, kad žmogus dar gyvas. Keli nelegalūs Hildegardos apsilankymai pas mane, o mano pas ją negali būti vertinami kaip vedybinis gyvenimas, tai buvo tik pasimatymai. Per tą laiką, aprūpintas atitinkamu dosjė, aš buvau kilnojamas iš vienos likimo bendruomenės į kitą: tik 1940 metais, gimus dukrelei, penkias dienas pagyvenau šeimoje, paskui dar kartą – 1941 metų pradžioje, pasveikęs po sužeidimo į galvą: mane peršovė vienas prancūzas – jis turėjo kuo rimčiausią dingstį palaikyti mane savo priešu. Tiesą sakant, aš pats tiesiog

užlėkiau ant jo, kai jis, stvėręs du kulkosvaidžius, kurie iki tol, be abejonės, gulėjo mano likimo bendruomenės ginklų kambaryje, naktį bėgo per gatvę. Kuo puikiausia prancūzų aukštaičių tarme prašiau jį kaip nors pasielgti taip, kad neatsidurčiau situacijoje, kurioje būčiau priverstas laikytis nemandagiai, – ką reiškia „nemandagiai", aš ir pats nenutuokiau, – prašiau mesti jį tuos daiktelius ir skuosti sau, dėl manęs nors ir su jais, kad tik aš mandagiai, nieko jam nedarydamas, galėčiau jį vytis nepavydamas, nes kovos veiksmai man visiškai ne prie širdies, tačiau, net neleidęs man išsišnekėti, jis išsitraukė pistoletą, šovė man į galvą, apsipylusį kraujais paliko tįsoti gatvėje, ir šitaip aš atsidūriau nemalonioje padėtyje – „netikėtai pasirodžiau esąs tikras didvyris", taip apie mane vėliau sakė mūsų bendruomenės vadas. Šis įvykis man pačiam be galo nemalonus, jį paminėjau vien kompoziciniais sumetimais.

Dabar jau išsemta ir karo, ir vedybų tema, netrukus svaigiai užkvips taikos rožėmis. Tik prispyrus būtinam reikalui ir vien kūrinio *kokybės* labui pateiksiu vieną kitą karo ir pokario epizodą – gal Jugendo, gal kandžiu, o gal Makarto stiliumi. Šiaip ar taip, būsite nukelti į tokias meno istorijos epochas, iš kurių patys panūsite rašyti atvirukus. Susidūręs akis į akį su karu, aš nesijaučiau kaip arbatos mėgėjas, ėmęs prekiauti kava, veikiau kaip pėsčiasis, susidūręs su automobiliu.

7

Kaipo pėsčiasis prieš automobilį čia, ypatingame skirsnyje, pateikiu šiek tiek iš naujųjų laikų istorijos. Pateikiu kaip žaliavą – pieštuku nesinaudosiu, vien žirklėmis. Kiekvienas su ta medžiaga gali elgtis kaip tinkamas: karpyti savo vaikučiams ornamentus ar vietoje apmušalų išklijuoti ja sienas. Ši medžiaga nėra skylėta, užtat labai skili: kas nori, gali iš jos susiklijuoti aitvarą ir paleisti jį į aukštybes arba palinkęs virš jos per lupą žiūrinėti ir skaičiuoti musių paliktus taškelius. Padidinta ar sumažinta mano pateikiama medžiaga yra tikra – ką kas su ja veiks, ne mano reikalas. Tarkim, ji pravers gedulo rėmeliams aname piešimo sąsiuvinyje. Kitados viską ėmiau už gryną pinigą, bet nemaniau, jog tai tikrovė, tad iš to, kas pasiūlyta, kiekvienas tegul kuriasi savąją tikrovę.

Achene vyko Reicho šachmatų turnyras, kurį surengė NSG* *Kraft durch Freude***. Kaži koks Džonas ten gynėsi prancūziškai, kažkoks Lėmanas – indiškąja gintimi. Zabienskis gynėsi olandiškai. Kažkoks Tiltju sutriuškino kažkokį Riuskeną, kurio neišgelbėjo nė jo sicilietiškoji gynyba.

Londone susitikę vokiečių ir anglų frontininkai išreiškė bendrą troškimą ir ilgesį: teįsivyrauja *tikra* taika.

Berlyne posėdžiavo zoopsichologai. Konferencijos metu buvo neginčijamai įrodyta, kad zoopsichologai yra žmogiškosios psichologijos vienminčiai, kovos ir darbo draugai. Ypač karštai apie psichologiją kalbėjo profesorius Janšas. Jis pareiškė, kad kai kurias psichologines žmogaus savybes stipriai veikia vištos psichologija, nes vištos, kaip ir žmogaus, pasaulėvaizdyje regėjimas – svarbiausia juslė. Višta, pasak Janšo, yra naminis psichologų gyvūnas, tuo tarpu fiziologų – triušis.

Tuo pat metu Berlyne vyko kongresas šildymo ir ventiliacijos problemoms spręsti. Kongreso metu išsamiai aptarti kai kurie ventiliacijos pagrindai bei VDI*** ventiliacijos taisyklės.

* *Naturschutzgebiet* – gamtos apsaugos zona (*vok.*).
** „Džiaugsmas suteikia galią" – nacionalsocialistų darbo organizacija.
*** *Verein Deutscher Ingenieure* – Vokiečių inžinierių susivienijimas (*vok.*).

Kaip niekad bombardavimo nuotaikos buvo juntamos Kelno restorane *Zillertal*. Milovičius skambino „Šleikštulį", scenoje vaidino *Užsispyrėlės sutramdymą*.

Į Kelną tądien įžengė trisdešimt penki atostogų paleisti Hitlerio kareiviai, kuriuos širdingai pasveikino kažkoks prezidentas. Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad viso pasaulio akys šiandien nukreiptos į Reino sritį.

Savaime suprantama, kad tuo pat metu ir Europoje gerokai sumažėjo gimstamumas.

Buvusio I.R. 460 ir 237 I.D.* ginklo draugai kitąkart susitikti nutarė Zalcriumpchene, prie juridinės mokyklos. Kai dėl futbolo, tai tomis dienomis pakibo didis klausimas: ar varžybų lyderiai išsilaikys turnyrinės lentelės viršuje?

Viename itin žvaliai sukurptame reportaže buvo pasakojama apie gynybinių įtvirtinimų Vakaruose statybos darbus:

Vos pasukus už kampo, prieš mūsų akis išnyra dviejų stiprių arklių įkalnėn traukiama garuojanti lauko virtuvė. Užkvimpa troškintais kopūstais ir virta kiauliena.

Norimą tašką pasiekti čia nelengva. Viskas aplinkui dar švyti naujumu. Niekas neskuba suteikti reikiamos informacijos. Nes

* *Infanterieregiment* – pėstininkų pulkas (*vok.*).

tolimesnių vietovių paprastas darbo žmogus nepažįsta. Jis žino tik savo darbo vietą ir taką į savo stovyklą. To ir pakanka. Vyrai itin nenoriai puse lūpų ką nors prataria. Visur jaučiamas sveikas nepasitikėjimas.

Galybę tokių darbo stovyklų matėme važiuodami prošal, bet dabar nukakime ten, kur tik vakar lankėsi pats dr. Lėjus.

Ten įsikūrusi bendruomenės stovykla tikrąja šio žodžio prasme. Čia susibūrę vyrai iš įvairiausių Vokietijos vietų: Meklenburgo, Pomeranijos, Hamburgo, Vestfalijos, Tiūringijos, Berlyno, nemaža jų ir „iš Kelno". Kaip rodo šio karo patirtis, dalinyje, kur tarnauja bent keli kelniečiai, visuomet vyrauja puiki nuotaika, skamba juokas. Būtent taip yra ir čia. Bet ne vien nuo geros nuotaikos viskas priklauso. Gera nuotaika, sako vyriausiasis virėjas, yra rodiklis, kad pilvas pilnas, o skrandis turi ką virškinti. Kaip netikėsi jo žodžiais, jei mums atitekę pietų likučiai tokie gardūs, kad nors pirštus laižyk! Darbo frontas griežtai tvarko provianto skirstymą, šią sritį jis prižiūri lygiai taip pat rūpestingai, kaip ir idealiai rūpinasi darbo žmogumi, tad tenka pripažinti, kad

BUS PADARYTA VISKAS, KĄ TIK SUGEBA ŽMOGUS.

Kiekvienas dirbantis čia kasdien gauna: 125 gramus mėsos, 750 gramų bulvių, atsižvelgiant į rūšį nuo 250 iki 500 gramų daržovių, 750 gramų duonos, nuo 83 iki 70 gramų sviesto, 125 gramus dešros, sūrio ar panašių produktų, be to, papildomai gauna šokolado, cigarų, cigarečių arba konservų.

Dažnai atvažiuoja kilnojamasis kinas, stovyklose pasirūpinta radiju, yra skaitykla, galima žaisti šachmatais arba

kokius kitus kolektyvinius žaidimus, yra ir sporto įrenginiai.

Visa tai mes regėjome savo akimis: Vakaruose mūsų frontas tvirtas. Tai vokiečių triūso nuopelnas. Čia, prie gynybinio pylimo, – visa vokiečių tauta.

Su KDF į Graikiją ir Jugoslaviją, 1938–1939 metais į pietus išplaukia penki okeaniniai milžinai. NS draugija *Kraft durch Freude* 1938–1939 metų žiemos sezonui pasiūlė tokią kelionių po Viduržemio jūrą programą, kuri toli lenkia visas ankstesniąsias.

Generalinio štabo pulkininkas Fiorčas paskelbė kapitalinį traktatą apie rezervo rengimo planą. Blaiviais, pamatuotais argumentais jis įtikino, kad svarbiausia *tautos asmeninė gynybos galia* – gerai apmokytas rezervas. Tam tikros negatyvios nuotaikos, pastebimos pakartotinai šaukiant mokymams, teigė prelegentas, netrukus išnyksią. Geriausias to įrodymas esanti 1935 metų Didvyrių pagerbimo diena, kai visa tauta iš *vienos krūtinės* atsiduso vėl įvedus būtinąją karinę prievolę. *Būtinybės užtikrinti valstybėje saugumą* ir *nacijos troškimo aukotis* pavyzdys gali būti lenkai; iš jų verta pasimokyti, kaip reikia kurti saugią valstybę. Jei visa generacija, toliau rašo Fiorčas, ketverius metus įstengė rodyti didvyriškos kovos, kurios net neįmanoma aprašyti, stebuklus, tai tik todėl, kad šiai generacijai neprailgo tos keturios rezervo pratybų savaitės.

DAF* teisingumo patarėjų kolegija paskelbė Reicho darbo tarnybos nuosprendį (Nr. 154/37), kuriame nurodoma, kad atleidimą iš darbo neįspėjus Reicho teismas traktuoja kaip *vengimo stoti* į DAF rezultatą. *Savalaikis* pranešimas dėl nenoro stoti į DAF ir šiaip per ilgai buvo laikomas neginčytinai būtinu, tad ir *atleidimas neįspėjus* toleruotinas, turint galvoje, kad vengimą stoti į DAF galima aiškinti kaip visuomenei priešišką nuostatą.

IŠSIKIRPTI. SAUGOTI. PRISIKLIJUOTI.

Kovai su kilusiais gaisrais oro antpuolių metu kiekvienuose namuose privalu pasirengti, būtina turėti šias paprasčiausias priešlėktuvinės gynybos priemones:

1) kuo daugiau kibirų,

2) mažiausiai 100 litrų talpos statinę,

3) specialų ugnies gesiklį liepsnų slopinimui ir sunkiai pasiekiamų gaisro židinių likvidavimui (jis gaminamas iš karties, ant kurios galo parišamas vandenyje sumirkytas skuduras),

4) smėlio dėžę, kurioje telpa mažiausiai 3/4 kubinio metro smėlio, ir paprastą kastuvėlį (pvz., anglims semti),

5) semtuvų bei kastuvų,

6) kirvių ir kirtiklių,

7) „kirkę“ – kartį su plieniniu kabliu,

8) virvės (ilgos, stiprios, skalbiniams džiaustyti).

* *Deutscher Arbeitsfront* – Vokiečių darbo tarnyba (*vok.*).

Visi šie įrankiai naudojami kasdienėje namų apyvokoje arba nesunkiai pasigaminami. Paskelbus oro pavojų, pagal priešlėktuvinės gynybos pareigūnų nurodymus šie įrankiai turi būti sustatomi laiptinėse ir išdalijami.

Oro prognozė: vėjas pietų, silpnas iki vidutinio. Rytoj vėjas sustiprės, bus apsiniaukę su pragiedruliais, debesuota ir šilta. Per kitas paras: be lietaus, poilsiui palankus oras. Šiltam subtropiniam orui susidūrus su vėsesniu vandenyno, vakar Prancūzijos šiaurės vakaruose ir virš Kanalo lijo. Šis silpnas kritulių ruožas iš esmės neturi jokios įtakos panašaus oro plitimui į Rytus. Kylant slėgiui Vakarų ir Vidurio Europoje, aukšto slėgio srities riba gali šiek tiek pasislinkti į Vakarus. Orus trikdantis Atlanto poveikis, šįryt pasireiškęs audros sūkuriu tarp Airijos ir Niūfaundlendo, Europai, o pirmiausia Vakarų Vokietijai, jokios įtakos neturės.

Maksimali temperatūra: 23,3° C, vidudienį – 19,2° C; žemiausia temperatūra paskutinę naktį: 15,4° C. Be kritulių.

Vienas skulptorius ypatingą reikšmę teikė viešam paskelbimui: aras, didybės simbolis, armijos statybos padalinio užsakytas vienam štabo pastatui, pagamintas senoje, laiko bandymus atlaikiusioje meno dirbtuvėje, tačiau tą arą sukūręs *jis*.

O štai galimybė užmesti akį į ano meto motinų poeziją. Šį Kelno dialektu andai sukurtą eilėraštį aš išverčiau į pusėtiną vokiečių aukštaičių kalbą:

Vaikeli, tu žvelk į pasaulį aplink,
tau tai išeis tik į gera.
Motina tavo nesikankins,
kad tu patraukei į karą
seniai seniai su draugais savais,
į Vakarus ir į Rytus.
Motina tavo nekūkčios ilgai –
didvyris tu, mano vaikyti.
Tu niekad, sūnau, pamiršt neturi
rūsčių kovų dėl tėvynės,
kur motina žvelgia pro langą niūri,
ir savo tėvelių gimtinės.
Tik motina būna tokia narsi,
narsesnė nei tūkstantis vyrų.
Kol tu svetimojoj šaly esi,
ji laukia tavęs pasiilgus, kantri
ir džiaugias, kad ašaros byra.

Tai, kad pasaulinis kirpėjų kongresas buvo surengtas Kelne, kad jame sutiko dalyvauti dvidešimt nacijų, kad pirmą kartą pasaulio kirpėjų čempionatas buvo taip plačiai reklamuotas, kad paskelbtas konkursas dėl dr. Lėjaus įsteigto pereinamojo prizo, visų gyventojų, bent jau kelniečių, širdis pripildė pagrįsto pasididžiavimo.

Jei aš dabar papasakosiu apie tam tikrą Bergiš Gladbacho triušių augintojų aktyvumą, tai tikrai ne norėdamas pasišaipyti iš tų dorų ir sąžiningų žmonių. Niekuo dėti ir kompoziciniai sumetimai, siejant triušius su anuo zoopsichologų kongresu. Miniu juos iš kaži kokio teisingumo jausmo, o ypač dėl to, kad tame miestelyje gyvena keletas mano bičiulių. Bergiš Gladbacho triušių augintojai neseniai paskelbė apie savo tradicinę iškylą su šeimomis – šįkart nutarta patraukti į žydrus tolius. Dalyvauti, nenusigręžti nuo artėjančio džiaugsmo buvo širdingai kviečiami ir bičiuliai bei gerbėjai.

Kad tame pačiame miestelyje buvo surengtas kareivių ir Landvėro draugijos mėnesinis sambūvis, žadėjęs daug smagių valandėlių vietinės NS bendrijos *Kraft durch Freude* valdybai, miniu vien tam, kad susidarytų išsamesnis vaizdas.

Vien iš atsargumo privalau nurodyti dar keletą smulkmenų – nors apie jas „žino kiekvienas vaikas", bet galima numanyti – ne kiekvienas suaugęs. Todėl, norėdamas įspėti, dar kartą rašau, ką „žino kiekvienas vaikas".

Tai, kad (kelių savaičių tikslumu) apie rugsėjo 22 dieną (galimas daiktas, kad būtent 22-ąją) Berlyne, Kaizerio Vilhelmo institute, Daleme, buvo atrasta naujo tipo branduolinė reakcija, dabar žinoma jau visiems. Praėjus keliems

mėnesiams, su mokslui būdingu didžiausiu atsargumu pasirodė pirmosios publikacijos apie tuos tyrinėjimus, o dar po mėnesio viso pasaulio branduolinės fizikos specialistai jau žinojo: techniniu požiūriu pagaminti atominę bombą įmanoma. Tai buvo pranešimas apie naują epochą.

Kad tą pačią dieną, 1938 metų rugsėjo 22-ąją, į Bad Godesbergą aptarti vadinamosios Sudetų krizės atvyko Anglijos premjeras Nevilis Čemberlenas, žino ne tik kiekvienas vaikas, bet ir kiekvienas žindomas kūdikis; kartoju, noriu apie tai priminti tik suaugusiems. *Čemberlenas,* rašo vienas tos atmintinos dienos kronikininkas, *skrisdamas nuo Kelno pusės, su neslepiamu džiaugsmu nužvelgė pro langą saulės nutviekstą Reino slėnį ir išreiškė didžiulį pasitenkinimą, kad susitikimui pasirinktas toksai simboliškai laisvas reginys. Maloniai ir atvirai šypsodamas, jis leidosi gausiai fotografuojamas, ir toji jo šypsena, iš dalies ir dėl drąsaus jo naktinio skrydžio, ilgainiui išgarsėjo visame pasaulyje.*

8

Mano trejų metų anūkė niekad nevadina manęs seneliu, kreipiasi į mane tiktai „tu“ arba „Vilhelmai“; kalbėdama apie mane su kitais, sako „jis“ arba „Vilhelmas“. Todėl aš niekad neįstengiu tvardytis, kai ji ima klausinėti mane apie savo senelę. Žingsniuodamas pro Lėjaus statyklas, paskui – pro Frankų iki pat kaizerio Frydricho krantinės (neskubiai, mano kojos jau netvirtos) ir atgal, aš jai pasakoju apie Aną Bechtold, savo uošvę: kaip ji už rietenas su lauko žandarmerija pakliuvo į Zygburgo cypę, kaip dukart iš jos pabėgo – pirmą kartą nusikasė iki Grėmbergoveno, kitąkart iki Kelno priemiesčio Doico, bet abukart buvo sučiupta. Seku jai tai kaip baladę, kaip kokią sagą apie kailialupius, pasakodamas skraidinu žemėn švilpiančias bombas, sprogdinu granatas, lauko žandarus piešiu tokius, kokie jie ir buvo: kraupius ir negailestingus. Tuomet mažoji Hilda nekantriai trukteli mane už rankos

ir primena, kad ji nori išgirsti ne apie savo prosenelę, bet apie senelę. Kopiu tuomet į genealoginio medžio viršūnę, vėl leidžiuosi žemyn, kol tariuosi apčiuopęs reikalingą šaką, bet pasakoju mažytei apie Kateriną Berthen, jos tėvo, mano žento, motiną – damą, kurios aš kaip įmanydamas vengiu, nepaisant to, kad ji yra mano metų gražuolė, o anuomet, ne be talkos iš šalies, netgi buvo bandoma mane su ja supiršti. Ne, pernelyg ji man primena būrelį mano vargšių pusseserių: niūrioje mano atmintyje dar užsilikę paiki jų žaidimai fantais; tie prisiminimai netgi slogesni už tokios ponios Hertos profesionaliai įrengtą meilės kambarį – su Herta aš gan dažnai, kad ir ne iš reikalo, susirašinėju. Begalinis nuovargis po penkerių metų profesionalaus ištvirkavimo vėl kažkuo panėšėja į nekaltybę. (Ar jis iš tikrųjų mirė? – Taip. – Savo akimis matei? – Taip. – Kur? – Ak! – skardi kaip būgnas. – O jis taip mėgo karamelinį pudingą!) Žinai, Berthenai kilę iš vienos be galo senos Kelno šeimos, kuri jau... „Ne", mažylė jau abiem rankutėm įsikimba man į ranką kaip į varpo virvę. Mano senelė – Hildegarda! Sunkoka įsivaizduoti, kad Hildegardą kažkas vadina senele. Ką gi aš dar galiu apie ją papasakoti? Beveik nieko. Kad ji buvo šviesiaplaukė ir labai miela, kad užuolaidas mėgo lygiai taip pat, kaip knygas ir snapučius? Kad Batò krautuvėje visuomet gaudavo daugiau kiaušinių, nei tuomet priklausė? Kas sugebėtų pavaizduoti nekaltybę? Aš nesugebu. Kas įstengtų perteikti meilės džiaugsmą ir palaimą? Aš

nesugebu. Gal man savo trejų metų anūkėlei Hildegardą pristatyti kaip naujokų ėmimo komisijai: švariai nusipraususią ir nuogą? Tik jau be manęs. Gal papasakoti apie kokius tris tuzinus bendrų pusryčių, apie kiekvienus atskirai? Ne, nesugebėsiu. Trejų metų vaikučiui paaiškinti, kas yra pasitraukimas iš dalinio, būtų ne taip jau ir sunku, tačiau iš *kokio* dalinio, aš jau neįstengčiau jai pasakoti. Žmogumi tampi tik pabėgęs iš kokio nors dalinio – šitą patirtį kaip patarimą aš perduodu būsimosioms kartoms. (Tik saugokitės, jeigu imtų šaudyti! Yra idiotų, kurie ne tik taikosi, bet ir pataiko!) Išsisukinėdamas aš pateikiu savo anūkei tokį variantą: nuostabiai graži jauna moteris, persisvėrusi per palangę, iš geltono laistytuvėlio laisto snapučius. Virtuvėje, tarp dviejų porceliano puodų, ant kurių gali perskaityti „Ryžiai" ir „Cukrus", antrame plane, šalia *Palmos Kunkelio,* brolių Grimų pasakų ir *Michaelio Kolhazo,* toje pačioje spintoje stovi Dostojevskio *Idiotas;* šalia spintos – vaikiškas vežimėlis su leliuojančiu kūdikiu, kuriam kažkas (atgailaudamas daužausi krūtinėn – aš!) iš diržo sagties ir kanapinės virvutės sumeistravo tarškynę. Su gerais žiūronais toje sagtyje būtum galėjęs įžiūrėti varpomis apjuostą kastuvą. (Ar ten buvo mano mama? Taip.) Jei, užuot patraukęs pasivaikštinėti Lėjaus ir Frankų statyklų krantinėm, pasirenku Malkų turgų ir Bavarijos gatvę, o tuomet būtinai išsimušu į alėją šalia Ubyringo, vaikiškas atkaklumas mane traukte traukia į tą gatvelę, kurios vardo kartą jau išsižadėjau,

kurios vietą kartą išdaviau. (Kur stovėjo namas? Ogi ten. Kur buvo jūsų kambarys? Atrodo, štai ten. O kaipgi atsitiko, kad mano mamos nesubombardavo? Ji buvo pas senelę. Tu čia apie prosenelę? Taip.) Iškilmingai pasižadu, ką išlaikiau ir ką atmenu: paskaityti jai iš *Idioto*, iš *Michaelio Kolhazo* ir *Palmos Kunkelio*. Kai kurias Grimų pasakas aš jai jau skaičiau. Mūsų pasivaikščiojimai Bavarijos gatvės kryptimi dažniausiai baigiasi pas prosenelę. Čia geriama kava (aš negeriu), smaguriaujama pyragu (rodonsu, kitur vadinamu „boba", aš nevalgau), rūkomos cigaretės (aš nerūkau), kalbamas rožančius (aš nekalbu). Kol visa tai vyksta, aš susidedu rankas ant nugaros, prieinu prie lango ir žvelgiu į Severino vartus. Kai virš miesto pasirodo kokie nors lėktuvai arba, kaip gražiai moka parašyti laikraščiai, jie švilpte prašvilpia viršum jo, aš pradedu tąsytis kaip epileptikas, o tai verčia abejoti savo sveikata, bet, šiaip ar taip, galiausiai visi netrukus sužinos, ką atidus skaitytojas jau seniausiai pastebėjo: esu neurotikas. Dažnai tokie priepuoliai užtrunka – grįždamas namo, imu vilkti kojas, man virpa rankos. Ne per seniausiai gatvėj rodydama į mane gal penkiolikmečiui sūneliui viena motina garsiai paaiškino: „Matai, pats tikriausias Parkinsonas!", nors šis sindromas man ir negresia. Panašūs priepuoliai kartais mane ištinka ir išvydus žemkasę; aš nevalingai imu kuždėti – *Arbeit macht frei*, o andai už savo nugaros tokį jaunuolį išgirdau sakant: „Matai, dar vienas iš tų!" Kadangi aš – sužeidimo galvon

padarinys – dar kaži ką sumurmėjau, o iš mano lūpų pasigirdo dainos: „Vokiečių moterys, vokiška ištikimybė, vokiškas vynas ir vokiška daina" eilutės, tai kur jau mano adresu nepasigirs: „A, dar vienas iš tų!" Et, aš jau pripratau. Dažniausiai juodos panagės, bet švarios rankos, faktas, kad aš neturiu teisės pretenduoti į nukentėjusiojo kare pensiją, neturiu ir jokio pažymėjimo, liudijančio mano sužeidimą, teikia progos darsyk išgirsti: „A, dar vienas iš tų!" Niekaip nenoriu sutikti, kad tuos žodžius galėtų sugalvoti sveiko žmogaus protas.

Aš klausau vien savo uošvės patarimų. „Privalai skustis. Labiau rūpinkis savo verslu. Neširsk ant to Bethamo, kuris, deja, vedė tavo dukrą. Nejau tau niekas neįsiuva sagų? Nagi, eikš čia!"

Iš tikrųjų siuvėjas esu nevykęs, tad į aną piešimo sąsiuvinį mielai pripieščiau po tuziną sagų, apvalių ir pailgų, kiekvieniems savo gyvenimo metams – nuo dvidešimt vienerių iki keturiasdešimt aštuonerių. Apvalias skaitytojas gali panaudoti ir nuspalvinti kaip tinkamas, pailgas irgi. Jeigu vėliau jam šautų į galvą, apvalias gali paversti saulučių arba ramunių žiedais, monetomis, laikrodžiais, mėnulio pilnatimi, cukrinėmis arba kištukų lizdais (žvelgiant iš viršaus) – viskuo, kas apvalu, tebūnie šios sagos atiduotos fantazijai. Iš jų galima sukurti ir partijų ženklelius, ir SOS plokštes. Pailgos sagos – jos taip nestipriai įsiuvamos į angliškus sportinius apsiaustus ir kitus drabužius – puikiausiai gali būti paverstos vynuogėmis,

pusmėnuliais, vanilės lazdelėmis, pakabučiais, Kalėdų eglutės žaisliukais ar pjautuvais. Iki pat 1949 metų aš didžiadvasiškai aukojau po tuziną apvalių, o po 1949 metų – po pustuzinį vienokių ar kitokių sagų, pridedu dar ir sugedusius užtrauktukus – jie nuostabiai tinka erškėčių brūzgynams ar spygliuotai vielai pavaizduoti. Mažytės marškinių sagos – deja, vien apvalios – tinkamos pabarstyti lyg cukrui ant iškepto pyrago – pasisėmę jų pilnas rieškučias, taip ir padarykime. Iki valiai turiu ir kojinių bei marškinių skylių, visokiausių įplėšimų, kurie itin patinka krapštukams, nes kiekvienas mažvaikis žino (tai dar kartą primenu tik suaugusiems, kurių atmintis tokia trumpa), kokią neįkainojamą vertę tokios skylės turi archeologams. Našlys, toks aš ir esu, net nepabandęs įsisiūti sagos ar nusivalyti batų, tokių skylių gali surasti į valias. Vienas tų jau retų, bet vis dar tebesisukinėjančių batų valytojų neseniai man papriekaištavo: „Jūs, atrodo, net nenutuokiate, kas yra gerai prižiūrimas batas." Neabejoju – kažkada jis buvo kuopos viršila, o mokyti kitą vokiečiai privalo visuomet. Mano uošvė neauklėja manęs, ji tik sukaliojasi aplink, nuolat pešioja, nurankioja nuo apsiausto siūlgalius, ištiesina man pečius, kad „padarytų fasoną", į švarką ir paltą prikemša vatos. Ji lenkiasi (ne tam, kad atsegtų!), kad suveržtų ir sukištų mano batraiščius. Užvožia man skrybėlę taip, kaip jai atrodo itin madinga (ji turi galvoje, kaip buvo madinga dvidešimtaisiais metais), ūmai prapliumpa ašaroti, apglėbia mane,

bučiuoja į abu skruostus ir tvirtina, kad aš jai visuomet buvau daugiau nei sūnus, nei visi jos sūnūs, išskyrus, žinoma, Angelą, kuris „buvęs daugiau nei sūnus". Savo Johaną ji vadina smirdžium, marčią – „bereikalinga našta", vyrą – „proletariato atskalūnu" – pastarajam įsigijus pudelį (geltonas antkaklis, geltonas pavadėlis), jis jai atrodo visiškai žlugęs žmogus. „Jei mudu išsiskirtume, tai nebūtume labiau išsiskyrę, nei dabar esam." O kai priduria: „Tu vis dar tebesi pasitraukęs iš dalinio", aš žinau, ką uošvė turi galvoje.

Kartkartėmis pasikviečiu ją drauge papietauti, apmoku jos kelionę taksi po Kelną, kad ji savo akimis išvystų, kaip galima sugriauti jau sugriautą miestą. Už pietus (ji turi išrankų skonį ir geba įvertinti „gerus dalykus") ir taksi aš paprašau sąskaitų ir užrašau ant jų „pokalbiai su verslo kolegomis". Mano moralusis ir pedantiškasis įgaliotinis kiekvienąkart, gavęs tokią sąskaitą, pajunta dieglius tulžyje: pirmučiausia dėl to, kad reikią rašyti ne „su kolegomis", o „*tarp* kolegų", antra, kad šitaip elgtis esą „apskritai nekorektiška". Neseniai, važiuojant taksi, uošvė pervėrė mane skvarbiu žvilgsniu ir tarė: „Ar žinai, ką tu iš tikrųjų turėtum daryti, nuo ko galėtum pradėti?" „Nežinau", – sunerimęs atsakiau. „Tu galėtum tęsti savo studijas!" – pareiškė ji. Taip jai pavyko – pirmukart po aštuoniolikos metų – vėl priversti mane nusikvatoti: laisvai ir nevaržomai, gali sakyti, iš visos širdies. Paskutinį kartą taip širdingai kvatojau tądien, kai vienas amerikiečių

leitenantas pavadino mane *fockin' German nazi**. Tikriausiai abu (buvo) teisūs – ir mano uošvė, ir tas amerikiečių leitenantas. Tuomet pusbalsiu niūniavau tą pačią dainą, kurią ir šiandien kone prisiversdamas dažnai dainuoju vienas sau, ypač sėdėdamas Reichardo terasoje: „Vokiečių moterys, vokiška ištikimybė, vokiškas vynas ir vokiška daina..."

Kartais toje terasoje mudu sėdim drauge su uošve, ir aš, nelaukdamas paaiškinimų, pats nieko nekomentuodamas ir netgi neguosdamas, leidžiu jai patyliukais išsiverkti, pamedituoti apie mirusius vaikus, o ir tokį liūdną faktą, kad nė vienas jų nesurado ramybės kapinėse. Nei kapą papuoši, nei rasi tą svajingą ir apgaulingą, švelniomis gėlelėmis apkaišytą tylą, kuri romantikus (tokius kaip aš) taip vilioja į kapines, tampančias tikromis sanatorijomis neurotikams (tokiems kaip aš); po medžiais ir krūmais išvydus piktžoles ravinčias našles (keista, bet vargu ar pasitaiko kapus ravinčių vyrų?), nepamedituosi apie trapią gyvybę bei žmogaus laikinumą.

Just in front of the cathedral, Reichardo kavinės terasoje aš turiu pamato trokšti, kad dabar stovėčiau Balagadereno turgavietėje ir laukčiau naujo cirko vaidinimo, kuris įvyks po aštuonių mėnesių.

Kai anūkė manęs klausia, ko gi ta jos prosenė ašarojanti, kai kelneriams ir klientams ši „keistai apsitaisiusi,

* Sukruštas vokiečių nacis (*angl.*).

nemaloni pažiūrėti, verkianti senutė" atrodo artimesnė nei mums, toks klausimas nubloškia mus visus į neandartaliečių laikus. Mano duktė ir žentas su mumis išeiti į miestą vengia „nė truputėlio neapsimetinėdami". Dukra dar ganėtinai delikati, kad imtų analizuoti tokio elgesio priežastis, bet žentas mus apibūdina tiesiai: „pusiau silpnapročiai, pusiau asocialūs". Tik anūkė dar išlaikiusi tyrą nekaltumą, kuris leidžia mums visiems drauge pasirodyti viešumoje. Jei pabandyčiau atsakyti į jos klausimą ir papasakočiau, kad čia, per du ar tris metrus nuo šios vietos, kur dabar sėdime, buvo nušautas vienas jos senelis, ji tikriausiai manimi patikėtų mažiau nei savo abiem proseniais, galinčiais tiksliai pasakyti datą, kada buvo atkasti jų palaikai. Jeigu netgi paaiškinčiau, kad esama žmonių, verkiančių kapinėse, bausmės vykdymo vietose, ypač tuomet, jei pasmerktasis – verkiančiojo sūnus, tai, ko gero, net mažylė suprastų, kad toksai jausmų protrūkis atsiranda tik iš kompleksų bei sentimentų. Ir net priminus šventą Mariją, raudojusią prie kryžiaus, mano uošvės nenumaldytų jokie žodžiai, kurie, kalbant apie mano svainio Antono žūtį, jai asocijuotųsi su kuriuo nors matytu filmu. Kad ir auklėtos katalikiška dvasia, mažosios irgi jau neišgelbėsi, nors ir dėl kitų priežasčių. Religiją ji jus tarsi specialius kvepalus, kurie ilgainiui įgis retenybės vertę.

Kol mano uošvė užsimiršusi tyliai verkia, kol šluostosi ašaras pernelyg didele nosinaite, kol anūkėlė laižo ledus,

aš sugalvoju išties braziliškai skambantį vardą – įrašysiu jį į mūsų sąskaitą, kurią kaip įrodymą tėkšiu savo įgaliotiniui ant stalo. Dar svyruoju, kurį vardą geriau rašyti – Oliveiros ar Espinjaso, – štai kas bus mano kavos augintojai arba didmenininkai, bet kada galėsiu prisiekti turėjęs su jais dalykinių pokalbių. Prisiekdamas iškelsiu ranką – ką jau ką, o apie dokumentus Oliveira arba Espinjasas tikrai išmano. Jei pasiseks, įgaliotiniui įpiršiu dar kokią Margaritą ar Chuanitą: reikėjo, girdi, nešti viešbutin gėlių, prisiekiu.

Ar beverta aiškinti – juk jau prisipažinau esąs arbatos gerbėjas, – kas man ta prekyba kava? Ničnieko, savaime aišku. Šiai prekybos sričiai nejaučiu nė menkiausio moralinio prieraišumo. Nė nežvilgtelėjęs pasirašau visus popierius, kuriuos tik pakiša mano įgaliotinis. Retkarčiais esu priverstas susėsti prie vieno stalo su kavos augintojais, didmenininkais, bankininkais, tad savaime suprantama, kad tokiems atvejams mano spintoje kabo drabužis, paprastai vadinamas „juodu kostiumu". Mano miknojimas ir nervingas trūkčiojimas šiems ponams sukuria ne tik pramogų, jie mane laiko netgi aristokratu. Tokia elgsena teikia man tam tikro dekadentiško orumo, įspūdį dar labiau sustiprina faktas, kad aš demonstratyviai geriu tik arbatą. Užuominomis nutraukiu ir besimezgančius privačius pokalbius – nutaisęs tokią išraišką, kuri tegali reikšti viena – „žinot, man jau koktu!", numoju ranka. Visi tie meilikavimai man visuomet buvo nemalonūs, o žodžiai

„tapti žmogumi" pernelyg jau primena žvėriškumus. Mano žentas – jis irgi dalyvauja tuose posėdžiuose – viena vertus, žavisi tokiu mano stiliumi, bet kita vertus (dėl suprantamų priežasčių), manęs nekenčia ir žvelgia kaip į iškastą ir netikėtai ėmusią judėti statulą.

Netrukus aš suvis persikelsiu gyventi pas uošvę, ko gero, netgi paklausysiu jos genialaus patarimo „tęsti studijas". Tereikia vien lukteléti, kol baigsis teisėtas ir faktiškas mano verslo perdavimas į žento rankas. Jis pats mane įspėjo, supažindino ir net perskaitė atskirus mūsų sutarties paragrafus, kad aš pernelyg „nesikliaučiau humanizmu, verslo gyvenime jo, girdi, paprasčiausiai nebūna". Nuoroda kone humaniška, kad ir ką sakytum – sąžininga, o kadangi sąžiningais, bet neturinčiais savo stiliaus žmonėmis aš nepasitikiu, tą sutartį atidžiai išstudijuosiu. Senis Bechtoldas jau kadai iškraustė man savo kambarį, ten mėtosi tik odų atraižos ir teberiogso batsiuvio taburetė (tampėsi ją visur, penkiskart besikraustydamas), nors nuo tos dienos, kai aš su jo sūnumis mėčiau kauliukus, kam teks stoti į SA, nesukurpė nė vieno bato. Tą kambarį reikia per nauja išmušti, sustatyti mano baldus. Mūsų bendram gyvenimui Ana Bechtold sudarė tokią programą: „Pasitraukus iš dalinio, tęsti studijas." Praslinkus daugiau nei dvidešimčiai metų, aš jai galų gale prižadėjau išsiaiškinti, ką reiškia tas „Reino guldenas", apie kurį tą vakarą prieš savo žūtį, atnešusi mažąją Hildegardą senelei, susijaudinusi kalbėjo Hilda. Suprantama,

mes rengsime „priėmimus giminėms“, nes vien jau apsirūpinimo sumetimais neketiname užmūryti savo durų. Ateis tas „smirdžius“ Johanas, „įkyrioji“ marti, anūkai, proanūkiai. Retsykiais užsuks ir mano žentas – suktu šypsniu primindamas, kad jam vis dėlto pavyko mane apmauti, bet jo sąžinė visiškai švari, juk jis įspėjo. Aš netgi sutinku su romantiškais uošvės svaičiojimais apie „studiozo kambariūkštį“. Kadangi ji turi tiek ir tiek patirties su „mebliuotais ponais“, aš, kadangi pats neturiu, perimu jos iš dvidešimtųjų metų užsilikusį suvokimą, kas yra *chic**, iki šiol jį praktikuoti uošvė turėjo malonumo tik su mano skrybėlėmis. Ji jau prisipažino, kad yra pasirengusi studijuoti arbatos ruošimo būdus.

Nepamenu, ar prasitariau, kad uošvė nėra analfabetė, tik rašymas jai sunkiai duodasi, todėl esu nužiūrėtas, jai pačiai diktuojant, užrašyti memuarus: kuo juodesniu rašalu kuo baltesniame popieriuje? Jei dar neminėjau, tai nevėlu šitai padaryti dabar.

* Elegancija, įmantrumas (*pranc.*).

9

Kadangi aš vis tiek išplepu visas šeimos paslaptis, mano žentas jau prašė sau ir savo žmonai „daugiau *publicity**, blogiausiu atveju netgi negatyvaus". Dukters atžvilgiu patenku į nemalonią situaciją: baigiantis karui, kai jai buvo vos ketveri metukai, ji jau buvo išgyvenusi tūkstantį bombardavimų („kadangi čia žuvo du sūnūs", uošvė niekur nesutiko trauktis iš Kelno), tad dėl pastebimo godulio gyventi pasireiškia nervingas materializmas, ir aš negaliu jai priekaištauti. Netgi patys patraukliausi dukters bruožai – ji mažakalbė, didžiadvasė – slepia nervingumą. Su manimi ji nelabai kantri (dėl kai kurių sutrikimų aš lėtai nusirengiu ir apsirengiu, o pasitaikantys priepuoliai kelia jai šleikštulį, kurį ji vargiai geba slėpti), bet už vieną patirtą bombardavimą aš linkęs atleisti jai dešimtį ne-

* Viešumas, reklama (*angl.*).

malonių dalykų, taigi jos kreditas neišsemiamas. Be to, nusivylimas, kad ji panaši ne į Hildegardą, o į mane (faktas, erzinantis ją kur kas labiau nei mane patį), tą kreditą tik padidina. Ji net religiją išpažįsta kažkaip nervingai: punktuali, ištikima įstatymams, konfesiniu požiūriu būdama mišrioje santuokoje, ji akimoju pasiduoda katalikų minios euforijai, kuri pranyksta kaipmat, tarsi nurytos tabletės poveikis. Šypsena, kuria mudu kaskart persimetame susitikę, tik pavaduoja gūžtelėjimą. Ji iki galo pasidavusi mano tėvo ir mano uošvio įtakai, atsidėjusi kaupia „antikinius baldelius", – man išsikrausčius, rengiasi jais apstatyti buvusius mano kambarius. Lyg architektas mintyse ji jau šiandien krausto mano baldus lauk, matuoja atstumus, ieško efektų, kalkuliuoja spalvas, ir aš nė kiek nenustebčiau ir neužsigaučiau nelauktai užklupęs ją su coline matuokle rankoje. Bet tai neįtikima, prisiminus mano skersą eigastį nuo sužeidimo – laiptais aš kopiu taip lėtai ir triukšmingai, kad jau iš tolo pranešu apie savo atvykimą. Turint galvoje tokią lipimo laiptais techniką, aš jau keliskart nugirdau žodį „sraigė". Bet „sraigių palaimos" man dar niekas nepriminė, niekad nebuvo kalbų ir apie tapsmą žmogumi bei fekalijų tampymą. Kadangi nesigviešiu nukentėjusiųjų nuo karo pensijos, kartais esu pavadinamas ir idealistu. Dėl to turiu kuklią savo nuomonę, mano motyvai realistiškesnės prigimties, jie sietini su tuo jau minėtu anankazmu. Netgi ir kiekybiškai, ir kokybiškai geras vyriškojo komizmo karo

metu studijas aš juntu kaip nemalonų savęs turtinimą. Užjausti tokį komizmą aš dar sugebu, bet gerbti – ne. Aš nepulsiu neviltin, aš studijuosiu, nors tai galbūt – ir ne vien tai, kas susiję su manimi, – yra tik viena rezignacijos formų.

Kas manęs ieško, tas ras ten, kur nenusisukant sprando galima mesti akį į Severino vartus.

Priedai

Apšauktas žydu, išbučiuotas kaip vokietis, krikštytas kataliku.

1. *Išsamus prisipažinimas.* Man nepavyko perteikti abiejų Bechtoldų išraiškos, kai juodu nurungiau mėtydamas kauliukus: tai buvo su isterišku kartėliu ir nusivylimu sumišusi pagarba ir nuostaba, o kai aš, kaip žentas, pasisiūliau atlikti sūnaus funkciją ir įstoti į SA, jie net užkaukė iš įsiūčio: juk jiems reikėjo sutepto SA narystės dėme Angelo!

Toji aplinkybė, kad apie savo motiną aš užsimenu vos probėgšmais, turi savą priežastį: ji buvo pernelyg švelni, ji galėjo sudužti, arba jai galėjo labai nepasisekti, tad man kur kas maloniau, kad kiekvienas į savo piešimo sąsiuvinį įsiklijuotų kokią klišę ar kažką panašaus į lipduką: kokių 1938 metų, jau įkopusi į ketvirtą dešimtį dama, iš smulkiųjų buržua, meili, bet nė kiek neliūdna. Jau apimta šleikštulio, bet ne dėl socialinių priežasčių.

Kad esu romantikas, neurotikas, idealistas, aš, tiesa, jau esu prisipažinęs; kartoju tai dar sykį suaugusiems.

Jau nuo dvidešimties metų žinau „Reino guldeno", apie kurį taip jaudulingai tąsyk kalbėjo Hildegarda, paslaptį. Tos prievartinės bendruomenės, kur patyriau „sraigių palaimą", kur buvau apšauktas žydu, kur, kad tapčiau žmogumi, buvau nugrūstas tąsyti fekalijų, kur sutikau Angelą, stovykla buvo įsikūrusi girių glūdumoje – iš čia kilo daugelis brolių Grimų pasakų. Didžiuma vadų įsakymų, prakeiksmų ir palaiminimų toje stovykloje aidėdavo tuo pačiu dialektu, kuriuo kitados kalbėjo ir kokia Nydercvėreno tetulė, porinusi Grimams savo sakmes. Ar šitai patyręs kas nors stebėsis, kad jungtuvių proga aš padovanojau Hildegardai *Michaelį Kolhazą* ir *Grimų pasakas* (*Idiotą* ir *Palmą Kunkelį* ji jau turėjo), kad mano žmona daug skaitė, o įspūdingiausia, kitaip tariant, aktualiausia jai pasirodė besanti pasaka „Kaip vaikai žaidė peštynes". Atrodo, ji bus ją išmokusi atmintinai, nes tiesiog užsispyrėliškai nuolat kartodavo vieną sakinį, kurio niekaip neįstengė suprasti mano uošvė: „Jūs gaunate Reino guldeną – Reino guldeną jūs gaunate!" Aš tai žinau, koks čia ryšys, koks jis sudėtingas, bet aiškinti uošvei šito nesiimu. Kai ką ir aš *tiktai spėju*. Tačiau „Reino guldeno" aktualumas, šiaip ar taip, man nerūpi: kas gi imtų obuolį, kai kiekvienas vaikas žino, kad už vieną guldeną, ko gero, nusipirktum visą šimtą. Visi tuomet žaidė peštynes, nebe

vaikai buvo, o nekaltybė – ne moneta. Jei aš čia dar pridursiu, kad po savo žmonos mirties gyvenau kaip skaistuolis, tai visi nemalonūs dalykai ir bus atverti iki paties galo, ir dabar galima iš širdies nusikvatoti. O jei dar pasakysiu, kad *mano* mėgstamiausia pasaka yra toji, apie „giedantį kaulą", juokas nuskardės garsiau.

2. *Moralas*. Patariama nieko nelaukiant pasišalinti iš dalinio. Vėliavos išdavystei ir dezertyravimui čia veikiau pritariama, nei atkalbinėjama šitaip nesielgti; juk aš jau sakiau: esama idiotų, kurie ne tik taikosi, bet ir pataiko, todėl kiekvienas privalo žinoti, kuo jis rizikuoja. Šaunamieji ginklai yra instrumentai, visiškai neturintys humoro jausmo. Prisiminkim kad ir Angelą, dar Antoną Bechtoldą.

Pasitraukimas iš nereguliarių dalinių ypač pavojingas, nes jis – daugiausia mąstantys žmonės galvoja ribotai – automatiškai sukelia įtarimą, kad pats bėglys veržiasi į reguliarų dalinį. Verta pasisaugoti.

3. *Interpretacija*.

a) Dovanotos vienuolėms trys (baltos) vermachto karininkų nosinės yra giminingos lelijoms – tokias galima išvysti priešais švento Juozapo, šventos Marijos ir kitų šventųjų, kanonizuotų nepraradus nekaltybės, altorius. *Jos* kiek įmanoma siejamos su baltu popieriumi, priverstiniu rankų plovimu ir visokiausių patikrinimų, batų šveitimo ir

kitokio švarinimosi vengimu. Kitaip kam gi būtų šovę į galvą vogti tas kelias voneles armijos turto, – nors riebioji anglis ir iškasta Lotaringijoje, ji buvo *teisėta* vermachto nuosavybė, – paskui vesti tokias sunkias derybas su vienuolėmis? Tai leistų tvirtinti, kad mano paskatos buvo grynai platoniško pobūdžio.

Kita vertus, dažnos užuominos apie fekalijas, juodas panages, kaip ir kone palaimingas savojo išglebimo vaizdavimas – ant epilepsijos ribos balansuojantys priepuoliai, gerokai suvaržytas judėjimo džiaugsmas, liguista reakcija į lėktuvų ūžesį, sukelianti stiprius priepuolius, – visa tai leidžia daryti išvadą, kad pasakotojas teisingai prisipažįsta esąs neurotikas, o ir romantikas bei rezignierius kartu. Beje, pasakojime pasitaiko ir elitinių elementų, nors ir kalbama apie šūdvežių elitą. Kyla klausimas: ar antipatija „Reino guldenui" kaip nors sietina su visiškai nesuvokiamu vengimu pareikalauti ir gauti tai, „kas priklauso" už kare patirtus sužeidimus bei žalą?

b) Užuomina apie Jonuką ir Grytutę aiškintina konkrečiomis aplinkybėmis: būtent tose pačiose giriose pasakotojas keletą kartų buvo pasišalinęs iš ten įsikūrusio dalinio ir klaidžiojo tik su duonos kriaukšle kišenėje – kaip tik tokiais atvejais jis ir pasigesdavo „guodžiančios Grytutės rankos". Tai, kad trečią pasaką – apie „giedantį kaulą" – jis laiko savo mylimiausia, sietina su „Reino guldenu".

c) Bandymas sutapatinti studijas su rezignacija ar bent jau vieną šių sąvokų prilyginti kitai gali būti aiškinamas ankstyva, giliai įsišaknijusia antipatija plačiai skelbtam pomėgiui rinkti herbarus.

d) Vadinamasis Engel(bertas) nėra angelo simbolis, nes jis taip ir atrodė.

e) Pasakotojas kažką slepia. Ką?

SL 014. Leidykla „Baltos lankos“,
Mėsinių g. 4, 2001 Vilnius
Spausdino AB „Vilspa“,
Viršuliškių sk. 80 2056 Vilnius
Užsakymas 583

Heinrich Böll (1917–1985) – autoritetas ne vokiečių, bet ir visos Europos pokario literatūroje. Gimęs Kölne, visą gyvenimą liko ištikimas šiam miestui. Susilaukė gausybės literatūrinių apdovanojimų, kuriuos 1972 metais vainikavo Nobelio premija. Böllis – humanistas ir katalikas geriausia šių sąvokų prasme. Šešerius metus praleidęs įvairiuose Antrojo pasaulinio karo frontuose, Böllis išliko pirmiausia rašytoju, teigiančiu tikėjimą ir viltį. Jo kūrybos dėmesio centre paprastas žmogus – truputėlį nevykėlis, truputėlį šaipokas, tačiau ne nihilistas. Lietuvių skaitytojui pažįstamas iš daugelio romanų (*...ir nepasakė nė žodžio*, *Namai be šeimininko*, *Biliardas pusę dešimtos*, *Klouno akimis*, *Grupinis portretas su dama*), jis mums beveik nežinomas kaip subtilus satyrikas, mažųjų romanų autorius, eseistas. Vienas pavyzdžių – šis kūrinys, *Pasitraukimas iš dalinio* (*Entfernung von der Truppe*). Šio romano pagrindinis veikėjas irgi autsaideris, nevykėlis, tačiau tai tik uždanga, už kurios slypi ir gili dvasinė patirtis, ir žmogiškumas, ir ironija. Böllis mums daug kuo artimas, tuo įsitikinsime skaitydami ir šį nedidelį jo romaną.

ISBN 9986-861-82-9

